

Rahapelaamisen representaatiot 1920–1940-lukujen suomalaisessa sanomalehtiraportoinnissa

Jaso Pipinen
Maisterintutkielma
Historian maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Elokuu 2021

Ohjaajat:
Anu Lahtinen
Niklas Jensen-Eriksen
Riitta Matilainen

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma Historian maisteriohjelma	
Tekijä Jaso Pipinen			
Työn nimi Rahapelaamisen representaatiot 1920–1940-lukujen suomalaisessa sanomalehtiraportoinnissa			
Opintosuunta Historia (suomeksi)			
Työn laji Maisterintutkielma	Aika Elokuu 2021	Sivumäärä 68	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää rahapelaamisen kulttuurihistoriaa suomalaisessa yhteiskunnassa erityisesti 1920–1940-luvuilla sekä niihin liittyvää sanomalehtiraportointia. Tutkin myös suomalaisten rahapeliyritysten, Veikkauksen ja RAY:n perustamista ja niiden saamaa vastaanottoa ja vähitellen kehittyneitä suurta asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sanomalehtien rahapelaamiselle antama huomio tutkimassani aineistoissa oli alkuun hyvin kielteistä, mutta sitä yritettiin varsinkin sotavuosina parantaa vedoten yhteiseen hyvään. Käsitys ”yhteisestä hyvästä” on elänyt vahvasti pitkälle 2000-luvulle.</p> <p>Pääasiallisena tutkimuslähteenä on käytetty Kansalliskirjaston digitaalisesta palvelusta sekä Helsingin Sanomien Aikakone -palvelusta saatuja sanomalehtireportaaseja ja tutkimusmetodina niiden analysointia representaation kautta. Sanomalehtien valinnassa on otettu huomioon muun muassa julkaisujen koko, poliittinen asema sekä lehden levikkialue. Olen tutkielmassani tarkastellut artikkeleja yli 25 eri sanomalehdestä saadakseni mahdollisimman kattavan kuvan siitä, kuinka rahapelaaminen ilmeni ja otettiin vastaan eri puolilla Suomea. Suhtautumisessa rahapelaamiseen on havaittavissa selkeitä eroja esimerkiksi sukupuolten, väestöryhmien ja eri yhteiskuntaluokkien keskuudessa.</p> <p>Tutkimuksessani on käytetty myös lukuisia verkkolähteitä sekä tutkimuskirjallisuutta. Rahapelaaminen on ollut viime vuosina laajalti eri medioissa lähinnä kielteisesti uutisoituna, joten tutkimukseni osuu ajankohdaltaan mielenkiintoiseen aikaan. 1920–1940-lukuja voidaan pitää suomalaisen rahapelaamisen kehittymisen kannalta tärkeimpänä ajankohtana, koska silloin luotiin Veikkaus ja RAY, jotka samalla saivat monopolin rahapelitoiminnan harjoittamiseen.</p> <p>Tutkielmani johtopäätöksistä voidaan todeta, että rahapelaamisen kielteisiä puolia tuotiin selkeästi myönteisiä puolia enemmän esiin. Rahapelaaminen koostui myös normaalista, ei haitallisesta pelaamisesta, josta ei juurikaan uutisoitu. Kielteisten puolien esilletuomiseen lienee syynä ollut epäilevä ja jopa pelokas suhtautuminen rahapelaamiseen – tulisiko kaikki tuotto menemään vain yksityisille bisnesmiehille tarjoten kansalaisille vain ongelmia? Rahapelaaminen tuotti ihmisille monenkaltaisia huolia ja ongelmia, joita edelleen ratkotaan nyky-yhteiskunnassa.</p>			
Avainsanat rahapelaaminen, representaatio, sanomalehdet, riippuvuudet, Veikkaus, RAY			
Säilytyspaikka Helsingin yliopiston kirjasto (e-thesis)			
Muita tietoja			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	3
1.3 Tutkimusaineistot, tutkimusmenetelmät sekä representaatio tutkimuskäsitteenä	8
1.4 Mitä on rahapelaaminen?	11
2 Ketkä pelasivat rahapelejä ja missä niitä pelattiin?	16
2.1 Ketkä pelasivat rahapelejä?	16
2.2 Missä rahapelejä pelattiin?	21
2.3 Alaikäisten rahapelaaminen	24
3 Pelihimon määrittely	27
3.1 ”Tavallisen rahapelaamisen” määrittely 1920–1940-luvuilla	29
3.2 Pelihimon ensimmäiset esiintymiset 1800-luvun sanomalehdistössä.....	30
3.3 Pelihimon esiintyminen yleisesti 1920–1940-lukujen sanomalehdistössä.....	32
3.4 Pelihimoon liitetyt kielteiset ilmiöt, kuten alkoholi, rikollisuus ja laittomat peliluolat	36
4 1920-luku: arpajaiskuume ja rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen	42
4.1 Arpajaiskuume.....	42
4.2 Rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen	44
5 1930-luku: rahapelaamisen yleistyminen ja ”yhteisen hyvän” ajattelun synty.....	46
5.1 1930-luvun alku ja vuoden 1933 lakiuudistus.....	46
5.2 RAY:n perustaminen 1938, kilpailu rahapeliautomaateista.....	49
6 1940-luku: Veikkauksen perustaminen ja rahapeliautomaattien aseman kehittyminen	51
6.1 Veikkauksen perustaminen ja mainonta 1940-luvulla	51
6.2 Veikkaaminen ja sotavuodet	54
6.3 RAY:n toiminta ja sotavuodet.....	56
7 Johtopäätökset.....	58
Lähteet ja kirjallisuus	63
Liite: Sanomalehtien yhteenvetotaulukko.....	69

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Rahapelaaminen on ollut 1900-luvun alkupuolesta tähän päivään asti varsin suosittu ilmiö Suomessa, myös kansainvälisesti vertailtaessa. Tutkimukseni on lehdistöhistoriallinen tutkimus, ja tutkimuksen aihetta lähestytään representaation käsitteellä, josta lisää alaluvussa 1.3. Representaation rooli tässä tutkimuksessa on se, että 1920–1940-lukujen sanomalehtiraportointi rahapelaamisesta on ollut suurimmassa osin kielteistä, varsinkin ennen Veikkauksen perustamista vuonna 1940. Raportointi muuttui tulkintani mukaan myönteisempään suuntaan sen jälkeen, kun käsitys ”yhteisestä hyvästä” tuli laajempaan tietoisuuteen.

Tutkimuksessani kielteisyys rahapelaamista kohtaan esiintyy esimerkiksi uutisoinnissa, jossa käsitellään pelihimosta kärsineiden ihmisten tekemiä rikoksia sekä rahapelivastaisista mielipidekirjoituksista, joita tässä tutkimuksessa tuodaan esille. Rahapeli puolestapuhujiakin on, esimerkiksi 1930-luvulla ravintoloitsijat, joille rahapeliautomaatit toivat lisää suhteellisen merkittävää tulovirtaa. Nämä sanomalehtiraportoinnit ja mielipidekirjoitukset ovat puolestaan vaikuttaneet siihen, minkälaisen käsityksen sanomalehtiä lukeneet kansalaiset ovat tästä aikaansa nähden varsin uudesta ilmiöstä, rahapelaamisesta, saaneet.

Erityinen huomio täytyy antaa sille, että sanomalehdistö on ollut 1920–1940-luvuilla johtava media ja se, joka on muokannut suomalaisten mielipiteitä erityisesti yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Oman näkemykseni mukaan rahapelaaminen yhdistetään erityisesti nykypäivänä lähinnä 2000-luvun kulttuuriin. Tämä tutkimukseni pyrkii kuitenkin tuomaan esiin, että rahapelaamisesta on aiheutunut haittoja eri mittakaavoissa jo 1900-luvun alussa.

Selvitän siis maisterintutkielmassani rahapelaamisen kulttuurin historiaa Suomessa 1920-, 1930- sekä 1940-luvuilla. Tähän ajanjaksoon sisältyy muun muassa rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen 1920-luvulla, Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) perustaminen vuonna 1938 sekä Veikkaus Oy:n perustaminen ”yhteisen hyvän vuoksi” vuonna 1940.

Maisterintutkimuksessani on erityinen tarkoitus selvittää:

- Millaisia ovat 1920–1940-lukujen sanomalehtijulkaisujen representaatiot rahapelaamisesta ja siihen liitetystä pelihimosta?
- Miten 1920–1940-lukujen sanomalehtikirjoittelussa eri väestönsien ja yhteiskuntaluokkien rahapelaamista kuvattiin?
- Miten rahapeleistä kirjoitettiin erityisesti 1940-luvulla, ja miten 1940-luvun kirjoittelu eroaa 1920- sekä 1930-luvuista?
- Mistä pelihimo on sanomalehtikirjoittelun mukaan johtunut ja mihin se on johtanut?
- Miten rahapelaamiseen liittyi rikollisuus (laittomat peliluolat, kavallukset) ja muut laittomuudet?
- Miten rahapelaaminen 1920–1940-luvuilla on verrattavissa nykypäivän rahapelaamiseen?

Tutkimukseni kertoo 1900-luvun alun sanomalehtien representaatioista erityisesti raha- ja ongelmapelaamisen osalta. Rahapelaaminen oli iso bisnes jo varsinkin 1930-luvun alussa: vuonna 1932 rahapeliautomaattien vuositulojen pelkästään Helsingissä on arvioitu olevan miljoonia markkoja.¹ Vuonna 1932 miljoona markkaa vastasi vuoden 2020 kurssin mukaisesti arviolta 372 000 euroa.² 1930-luvulla alettiin kiinnittämään myös enemmän huomiota rahapelaamisen aiheuttamiin haittoihin, etenkin alaikäisten osalta. Lisäksi vuoden 1933 asetuksen myötä rahapeliä tuotot tulivat mennä hyväntekeväisyysjärjestöjen tuotoksi, ei yksityisten liikemiesten voitoiksi. Tämä kehitys johti Raha-automaattiyhdistyksen (RAY:n) perustamiseen vuonna 1938, jolloin samalla myös avustettavien järjestöjen määrä lisääntyi. Aikaisempaan tilanteeseen verrattuna rahapeleistä saatavat avustukset jakautuivat tasaisemmin järjestöjen osalta.

Veikkaus perustettiin talvisodan jälkeen vuonna 1940.³ Ylipäättänsä 1940-luvun myötä Veikkauksen mainonta veikkauskohteista lisääntyi havaintojeni mukaan olennaisella tavalla. 1940-lukuun liittyy myös trendi siitä, että pelihimosta ei juurikaan enää raportoitu yhtä paljon kuin 1920- sekä 1930-luvuilla. Tähän syynä voidaan pitää ainakin toista maailmansotaa ja sitä seuranneita epävakaita poliittisia oloja, mutta oman tulkintani mukaan myös yksi syy oli se,

¹ Lastensuojelulehti 1932.

² Rahamuseo, rahanarvolaskuri. <http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN> (viitattu 4.2.2021).

³ Ylikangas 1990, 13.

että rahapeleistä saatiin ”yhteistä hyvää”, varsinkin edunsaajille. Ymmärrykseni mukaan tämä uusi systeemi koettiin toimivaksi ja oikeudenmukaiseksi – rahapelaamisesta aiheutuvat haitat eivät olleet valtiollisella tasolla mitenkään korkealla intresseissä.

Veikkauksen myötä korostui rahapelaamisen eli veikkaamisen yhteiskunnallinen merkitys. Kun talvisodan jälkeen urheilulta puuttui rahoitus, haettiin ratkaisua veikkaamisella. Kun puolestaan sotainvalideja ja muita sodista kärsineitä haluttiin tukea, haettiin ratkaisua taas veikkaamisella. Tulkintani mukaan varsinkin veikkaamisen katsottiin olevan omanlaisensa ”moraalinen velvollisuus”. Tämä on puolestaan jatkunut näihin päiviin asti. Suomalaista urheilua ja kulttuuria tuetaan Veikkauksen keräämällä rahoituksella suurilla summilla, ja nyt etenkin vuonna 2020 alkaneen koronakriisin myötä urheilu- ja kulttuurialojen rahoitus ovat suuren kysymysmerkin alla.

Riitta Matilainen nostaa esiin mielenkiintoisen näkemyksen rahapelaamisen historiasta ja nationalismista: RAY ja Veikkaus perustettiin hyödyttämään suomalaisia. Erittäin mielenkiintoinen havainto on se, että ”likainen rahapeliraha ajateltiin voitavan pestävän puhtaaksi käyttämällä se kunniallisiin ja säädyllisiin hyväntekeväisyshankkeisiin”⁴, ja tämä on yksi suurimmista ydinajatuksista tämänkin maisterintutkielman taustalla.

RAY:n ja Veikkauksen tultua markkinoille vuosina 1938 sekä 1940 vähentyivät havaintojeni mukaan tutkimissani sanomalehdissä raportointi ”pelihimosta”. Onko tähän syynä rahan meneminen juuri yhteiseen hyvään, vai sota-aika ja sitä seuranneet poliittiset epävakaudet? Pitikö rahapelaamisen haitoista pitää pienempää meteliä yhteiskunnallisessa keskustelussa, koska esimerkiksi urheilun saamat rahoitukset romahtivat talvisodan jälkeen, ja näitä paikkailtiin veikkaustuloilla?

1.2 Aikaisempi tutkimus

Rahapelaaminen on ollut nouseva aihe 2000-luvun suomalaisessa tiedemaailmassa. Ennen 1990-lukua rahapelaamisesta tiedettiin melko vähän, vaikka rahapelaamisen kulttuuri oli jo silloin elänyt vahvana vuosikymmeniä suomalaisessa yhteiskunnassa. Rahapelitutkimuksen on katsottu saaneen paremmin rahoitusta 1990-luvulta alkaen. Tähän syyksi on esitetty EU-

⁴ Matilainen 2010, 18.

jäsennyttä vuonna 1995⁵, jolloin esimerkiksi Veikkauksen monopoli-asemaa on pitänyt selvittää EU:lle entistä tarkemmin. Rahapelimonopolin yleisenä oikeutuksena on rahapelihaittojen ehkäisy ja hoito.

Rahapelaamiseen liittyviä ongelmia alettiin pitää vasta 2000-luvulla sen verran vakavana, että niiden hoitamiseen tuli kohdistaa enemmän resursseja kuin aiemmin. Esimerkiksi vasta tässä vaiheessa Suomen hallitusohjelmaan on kirjattu rahapelihaittojen esiinnousu.⁶ Vuonna 2002 astui voimaan arpajaislain uudistus, joka antoi sosiaali- ja terveysministeriölle tehtäväksi seurata ja tutkia rahapelaamisesta koituvia haittoja. Tämä on mielestäni erittäin myöhään, ottaen huomioon jo 1900-luvun alussa rahapelaamisesta kärsivien ihmisten inhimillisen kärsimyksen sekä rahapeliongelmissa aiheutuvien muiden vakavampien ongelmien synnyn.

Näitä inhimillisen kärsimyksen tarinoita, kuten koko omaisuuden rahapelaamisesta tai rikollisiin toimiin ryhtymisestä, on sanomalehdissä ollut esillä jo 1900-luvun alkupuoliskolla. Onkin varsin mielenkiintoinen ilmiö, että haittoja aiheuttavaa rahapelaamista ei kuitenkaan ole ennen 1980–1990-lukujen taitetta määritelty sellaiseksi ongelmaksi, että siihen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja resursseja. Pelihimoilmiöstä teetettiin selvitys psykiatri Matti Huttusella RAY:n toimesta vasta 1989.⁷

Rahapelaamista on tutkittu Suomessa erityisesti 2000-luvulta eteenpäin eri näkökulmista. Rahapelitutkimuksen osalta kuitenkin poikkitieteellisyys toteutuu vasta yksittäisten teemojen ja tutkijoiden tapauksessa.⁸ Historiantutkimuksellinen näkökulma rahapelaamiseen ei ole kuitenkaan ollut suuressa osassa. Tämä on ongelmallista, sillä esimerkiksi professori Heikki Mikkelin mukaan:

Rahapelitutkimuksen on luontevaa olla tieteidenvälistä. Historia paljastaa pelaamisen laadulliset ja määrälliset muutokset, kuten sen, mitä, missä, milloin ja miten on pelattu, ja yhä pelataan.

Rahapelaamisen tutkiminen ei ole ollut aina helppoa 2000-luvullakaan. Onkin hyvin mielenkiintoista havaita, että rahapelitutkijoiden on vaikea päästä Veikkauksen

⁵ Tammi, Castrén, Lintonen 2015, 746–750.

⁶ Raento 2012, 72.

⁷ Raento 2012, 73.

⁸ Mikkeli 2012, 29.

tutkimusaineistoihin käsiksi.⁹ Jukka Ahonen toteaa väitöskirjassaan *Kolme kriisiä ja kansalliset rahapelit*, että häneltä evättiin pääsy myös Kansallisarkistossa säilytettäviin RAY:n arkistomateriaaleihin RAY:n kokouksista vuosilta 1938–1975.¹⁰ Käytännössä RAY esti Kansallisarkistoa antamaan luvan päästä näihin arkistomateriaaleihin käsiksi toistuvista pyynnöistä huolimatta.

Tämä luonnollisesti herättää kysymyksiä Veikkauksen ja RAY:n asemasta ja yleisestä ”salamyhkäisyydestä”. Miksi tehdä vaikeaksi pääsyn vanhoihin kokousaineistoihin? Mitkä syyt voivat olla tässä taustalla? Onko taustalla poliittisia syitä, vai liiketaloudellisia syitä? Kiusalliselta julkisuudelta välttyminen on nykypäivänäkin yrityksille tärkeää. Täytyy kuitenkin huomioida, että tähän ongelma-kohtaan pyritään kuitenkin puuttumaan arpajaislain uudistuksella 2021.¹¹ Arpajaislain uudistuksen osalta huomion kiinnittää erityisesti seuraava osa: ”peli- ja pelaajadatan kerääminen ja hyödyntäminen rahapelihaittojen seurannassa, ehkäisyssä ja tutkimuksessa sekä Veikkaus Oy:n vastuullisen asiakkuuden mallin mahdollistamiseksi.”

Analysoin tutkielmassani myös alkoholitutkimusten ja rahapelitutkimusten välistä suhdetta. Esimerkiksi Suomessa sekä myös ulkomailla alkoholitutkijoita on osallistunut myös rahapelihaittojen tutkimukseen. Alkoholien kulutus ja rahapelaaminen yhdistetään usein toisiinsa, mutta varsinaista syy-seuraussuhdetta näille ei ole virallisista tutkimuksista huolimatta löydetty.

Historiantutkimuksellinen lähestymistapa auttaa ymmärtämään rahapelaamisen historiallista kokonaisuutta. Esimerkiksi sosiologinen tai taloustieteellinen lähestymistapa rahapelitutkimukseen on ollut erittäin tärkeää, mutta mielestäni historiantutkimuksellinen näkökulma avaa koko rahapeliteemaa entistä laajemmin. Humanistisessa tiedekunnassa opiskelevana lähestyn aihetta historiantutkimuksen keinoin. On myös erittäin positiivista, että oikeushistoriallisesta näkökulmasta rahapelaamista on kuitenkin lähestytty.¹² Pelihimoa ja sen representaatioita 1920–1940-lukujen sanomalehdissä ei ole juurikaan tutkittu, ja tämä tutkimus pyrkii valaisemaan varsinkin tätä aspektia.

⁹ Matilainen 2018, 107.

¹⁰ Ahonen 2019, 24.

¹¹ Arpajaislain uudistaminen, säädösvalmistelu, sisäministeriö.

<https://intermin.fi/hankkeet/hankesivu?tunnus=SM051:00/2019> (viitattu 11.4.2021)

¹² Korpiola, Sallila 2012, 43–65.

Riitta Matilaisen väitöskirja *Production and Consumption of Recreational Gambling in Twentieth century Finland* käsittelee valtiotieteellisen tiedekunnan puolelta talous- ja sosiaalhistorian näkökulmasta rahapeliteemaa 1900-luvun Suomessa. Tämä väitöskirja keskittyy erityisesti siihen, millainen rahapelaamisen kulttuuri ylipäättänsä oli Suomessa 1900-luvulla. Tässä pääosassa ovat erityisesti kulttuuriset, taloudelliset sekä sosiaaliset vaikutukset, jotka luonnollisesti olivat moninaisia.

Väitöskirjan yksi mielenkiintoisia huomioita on käsite rahapelaamisen kesyyntymisestä.¹³ Riitta Matilaisen väitöskirja tukee väitettä, että etenkin 1980-luvulla rahapelaaminen oli saatu jo ”kesyynnettyä” suomalaiseen kulttuuriin. Tästä oman näkemykseni mukaan kertoo esimerkiksi rahapeliautomaattien lisääntyminen ja kehittyminen. Myös lottokulttuuri oli vakiinnuttanut asemansa yhteiskunnassa. Tässä tutkielmassa esitettyjen esimerkkien myötä voisi olettaa, että tätä kesyyntymistä on tapahtunut myös jossain määrin esimerkiksi Veikkauksen mainostuksen lisääntyneenä toisen maailmansodan myötä.

Matilainen kertoo väitöskirjassaan siitä, kuinka valtio kesytti rahapelaamisen osittain siinä pelossa, että sen aiheuttaman tuoton pelättiin karkaavan ulkomaille, mikäli rahapelaamista ei sallittaisi Suomessa. Rahapelaamisen kesyttämisen sijoittuminen ajallisesti toisen maailmansodan yhteyteen oli valtiolle myönteinen asia siinä mielessä, että näillä tuotoilla valtio pystyi kuittaamaan sodasta aiheutuvia kulujaan jossain määrin. Rahapelaamisen mainostaminen sai tuona aikana paljon markkinointiaikaa radiokanavilla, ja tähän osasyynä oli varmasti tavoite saada jokainen rahapelaamiseen käytettävä marka pysymään kotimaassa ja kuittaamaan juuri näitä sodasta aiheutuvia kuluja. Mainostaminen tässä kontekstissa tarkoittaa sitä, että veikkaustuloksia luettiin radiossa; ei mainostamista nykyaikaisessa kontekstissa, esimerkiksi mainosradioita ei ollut, vaan yleinen radiotoiminta oli Yleisradion toimittamaa.

Näin ollen valtion voidaan katsoa olleen tiukassa paikassa. Päätäjillä ei välttämättä ollut muuta mahdollisuutta kuin ”kesyttää” rahapelaaminen ja tuoda rahapelaamista jokaisen kansalaisen mahdollisuudeksi, jopa velvollisuudeksi, jotta tiettyjä pakollisia kuluja pystyttiin sodan aikana kuittaamaan. Jos tällöin olisi puhuttu rahapelaamisesta kielteiseen sävyyn, olisi suuri määrä rahaa jäänyt saamatta. Vastaavasti myös rahapelaamisen mahdolliset haitat eivät olleet polttavin puheenaihe markkinointikanavilla, kun Suomessa oli päällä sotatila. Asiat täytyi laittaa tärkeysjärjestykseen toisten asioiden kustannuksella, joka tässä yhteydessä näkyi rahapelaamisen kesyttämässä.

¹³ Matilainen 2017, 64.

Kuten aiemmin on mainittu, Jukka Ahonen on humanistisen tiedekunnan puolella tehnyt väitöskirjan *Kolme kriisiä ja kansalliset rahapelit*, joka keskittyy kytkemään rahapelaamisen yhteiskunnan murroskausiin. Tässä väitöskirjassa tärkeässä osassa ovat Veikkaus ja sota-aika, 1970-luku ja loton nousu sekä 1990-luvun laman vaikutus suomalaiseen rahapelikulttuuriin. Jukka Ahosen väitöskirja eroaa aiemmasta rahapelaamiseen liittyvästä tutkimuksesta siten, että se keskittyy rahapelaamisen yhteyksiin yhteiskunnallisten murrosten kautta, keskittyen samalla vähemmän taloudelliseen puoleen.

Jukka Ahosen väitöskirjassa esitetään, että esimerkiksi yhteiskunnalliset ja poliittiset kriisit ovat vaikuttaneet suomalaisen rahapelaamisen kulttuurin syntyyn. Tällä on Ahosen mukaan jopa ”ratkaiseva rooli”.¹⁴ Jukka Ahosen väitöskirjassa selitetään hyvin, kuinka suomalainen rahapelaaminen, niiden järjestäjät (RAY, Veikkaus) ja edunsaajat ovat ajan kuluessa muotoutuneet osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tutkimukseni ajankohta, eli 1920–1940-luvut ovat juuri ne vuosikymmenet, jolloin nämä rahapelaamisen valtiolliset järjestäjät saivat vakiinnutettua asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tiina Räsänen on tehnyt Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikössä väitöskirjan *Terveys pelissä. Nuorten rahapelaamisen yhteys riskikäyttäytymiseen*. Lähestymistapa hänen väitöskirjassaan aiheeseen on sosiaali- ja terveystieteellinen. Maria Heiskanen on väitöskirjassaan *Problem gamblers and money – unbalanced budgets and financial recovery* keskittynyt ongelmarahapelaamiseen, ja väitöskirjassa keskitytään erityisesti rahapeliongelma- kärsivien ihmisten mahdollisuuksiin taloudelliseen toipumiseen rahapeliongelma-asta.

Virve Marionneau'n väitöskirja *Socio-cultural contexts of gambling: A comparative study of Finland and France* vertailee erityisesti suomalaista rahapelimaailmaa Ranskan vastaavaan rahapelimaailmaan. Oman näkemykseni mukaan vertailu erityisesti muihin valtioihin on tärkeää – se antaa uuden näkökulman myös omasta rahapelikulttuurista. Marionneau'n väitöskirjasta tulee esimerkiksi esille erot, kuinka yksilöt suhtautuvat rahapelaamiseen, ja miten näiden kahden maiden rahapelilainsäädännöt eroavat toisistaan.

Maisterintutkielmia rahapelaamiseen liittyen on julkaistu useita. Tuulia Lerkkanen Tampereen yliopistosta on lähestynyt aihetta sosiologian kautta; hän on tutkinut esimerkiksi rahapelien mediarepresentaatiota 1990-luvulta eteenpäin. Lerkkanen on rajannut aiheensa Helsingin Sanomiin sekä lähemmäs nykyhetkeä kuin tämä tutkielma. Lerkkasen tutkielma pohjautuu

¹⁴ Ahonen 2019, 351.

vahvasti representaatioon, erityisesti mediarepresentaatioon, joka tekee siitä kiinnostavan oman tutkielmani näkökulmasta. Lerkkänen käsittelee tutkielmassaan esimerkiksi ongelmapelaamisen syy-seuraussuhteita ja niiden uutisointia Australian Coffs Harbourin kaupungissa representaation avulla.¹⁵ Käsittelen omassa tutkielmassani myös ongelmapelaamista erityisesti kolmella eri vuosikymmenellä, joten tämän ongelmapelaamisen ja sen määritelmän kehittymistä on kiinnostavaa verrata tutkielmani edetessä.

Milla Anttonen puolestaan on tutkinut näkökulmia peliriippuvuuden ja ongelmapelaamisen muotoutumisesta nuorten miesten elämässä. Usein pelaajan on todettu olevan mies, mutta myös naisten on todettu olevan alttiita pelihimolle.¹⁶ Heikki Luodon maisterintutkielma lähestyy rahapelaamista teologisen etiikan ja sosiaalietiikan näkökulmasta.

Oma maisterintutkielmani pyrkii eroamaan tässä aiemmin mainitusta rahapelitutkimuksesta keskittymällä 1920–1940-lukujen sanomalehtiaineistoon. Tutkimustani voisikin kuvailla lehdistötutkimuksena. Esimerkiksi erillistä tutkimusta representaatioista ja rahapeleistä keskittyen juuri 1920–1940-lukuihin ei ole.

1.3 Tutkimusaineistot, tutkimusmenetelmät sekä representaatio tutkimuskäsitteenä

Maisterintutkielmassani pääasiallisena aineistona on käytetty 1920-, 1930- sekä 1940-lukujen lehtiä. Yksittäisiä sanomalehtijulkaisuja on kuitenkin esimerkiksi 1850-luvulta, 1890-luvulta sekä 1910-luvulta. Hakusanoina Kansalliskirjaston digitaalisessa aineistopalvelussa sekä HS:n Aikakone-aineistopalvelussa ovat toimineet seuraavat termit: *pelihimo*, *rahapelaaminen*, *uhkapelaaminen*, *peliluola*, *peliriippuvuus*, *alaikäinen*, *kavallus*, *rikollisuus*. Pelkästään näillä termeillä Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistopalvelusta saa eri määrittelyistä ja rajoituksista riippumatta melkein kaksi tuhatta hakutulosta. Tässä tutkimuksessa on myös Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen osalta tehty rajausta: olen joutunut yhdistämään termien käyttöä, jotta aineistoa saisi rajattua enemmän. Esimerkiksi vaatimalla termien *pelihimo*, *alaikäinen* esiintymistä samassa artikkelissa rajaavat selvästi aineistoa. Tämä on helpottanut tutkimuksessani keskittymään tarkemmin eri käsiteltäviin kappaleisiin.

¹⁵ Lerkkänen 2019, 23.

¹⁶ Parikkalan Sanomat 27.7.1921.

Omanlaiseksi ongelmaksi tutkimusta tehdessä onkin tullut se, että aineistoa todella riittää: historian opinnäytetöissä on erittäin tärkeää löytää punainen lanka ja tärkeimmät asiayhteydet käsiteltävien asioiden välillä. Eri sanomalehtiaineistoa löytyy tästä tutkielmasta erityisen paljon. Se kertoo erityisesti siitä, että rahapelaamiseen ja pelihimoon on kiinnitetty huomiota jo melko laajasti 1850-luvulta alkaen, mikä saattaa nykyajan kontekstissa olla jopa pienoinen yllätys, ainakin omalla kohdallani.

Sanomalehtiaineisto sopii erityisen hyvin pandemia-ajan tutkimukselle: digitalisoitu aineisto on saatavilla omalta laitteelta mistä vaan. Arkistojen ollessa kiinni tutkimuksessa on käytännössä pakko käyttää digitaalisesti saatavia lähteitä. Olen täten pyrkinyt siihen, että tutkimuksessani käsiteltävä aineisto olisi mahdollisimman monipuolista. Se sisältää sekä suurempia julkaisuja, kuten Helsingin Sanomat tai Turun Sanomat, mutta myös pienemmälle kohdeyleisölle suunnattuja paikallislehtiä, kuten Parikkalan Sanomat.

Myös politiikka näkyy lehtivalinnoissani. Suomen Sosialidemokraatti on nimensä mukaisesti suunnattu sosiaalidemokraatteihin ja vasemmistoon kallellaan oleville kannattaville, Uusi Suomi oli kokoomuksen äänenkannattaja ja oikeistoon kallellaan oleville kannattajille ja Iikka maalaisliiton äänenkannattaja, varsinkin nykykontekstissa keskustaan kallellaan oleville kannattajille.¹⁷ Myös tietyille muille ihmisryhmille suunnattuja julkaisuja on käytetty: esimerkiksi Lastensuojelulehti taikka Sanansaattaja. Lehtien valintaan on myös luonnollisesti vaikuttanut osumien saanti Kansalliskirjaston digipalvelussa.

Olen päättänyt rajata tutkimukseni aineiston 1920–1940-lukuihin, sillä ajanjaksoon sisältyy Suomen rahapelihistorian tärkeitä murroskohtia: rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen 1920-luvun lopulla, vuoden 1933 lakimuutos, RAY:n perustaminen 1938 sekä Veikkauksen perustaminen 1940. Tähän ajankohtaan sisältyi myös erittäin tärkeä muutos siitä, että rahapelaamisesta tuli nyt laillista.

Tutkielmaani liittyy varsin tärkeällä tavalla representaation käsite. Tarja Knuutilan ja Aki Petteri Lehtisen toimittamassa teoksessa *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* representaatiolla todetaan olevan seuraavat päämerkitykset: ”kuvailla mielessään, asettaa silmien eteen, havainnollistaa, tehdä heti tai toteuttaa.” Representaatio kuvaillaan ymmärrettävän perinteisesti esimerkiksi objektina, tilana tai ominaisuutena, joka viittaa johonkin itsensä ulkopuoliseen.¹⁸

¹⁷ Nygård, Salokangas 1987, 43–49, 192, 281–282.

¹⁸ Knuutila, Lehtinen 2016, 10–11.

Toisaalta Timo Kaitaro kuvailee samassa teoksessa kuvan yhdenlaisena representaation paradigmana eli mallitapauksena.¹⁹ Kuvaan voidaan rinnastaa erilaiset symbolit ja merkit. Vaikka näillä perinteisesti tarkoitetaan taiteen representaatiota, voi tästä nähdä yhtäläisyyksiä rahapelaamiseenkin ainakin rahapeliautomaattien osalta. Rahapeliautomaattien kuvat, symbolit ja merkit esittävät vaikka mitä teemoja, jotka samalla luovat ihmisille erilaisia mielikuvia. Näin ihminen pääsee ikään kuin irtaantumaan omasta arjestaan kokonaan. Arkisessa elämässä representaatioilla käytännössä tarkoitetaan sitä, millä tavoin käsiteltävistä asioista puhutaan, ja miten siihen yleisesti suhtaudutaan.²⁰ Lisäksi se, miten esimerkiksi rahapelaajista on aikansa sanomalehtikirjoittelussa kirjoitettu, on vaikuttanut siihen, millä tavoilla näistä henkilöistä on puhuttu esimerkiksi sanomalehden lukijoiden toimesta.

Tutkielmaani liittyy vahvasti kyseisen ajanjakson antama pääosin kielteinen mielikuva eli representaatio ihmisten uhkapelaamisesta. Representaatio sanomalehtiartikkelien yhteydessä tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä mielikuvaa, minkä kyseisen ajanjakson lehtiartikkelit ja toimittajat sen aikaisesta uhkapelaamisesta lukijalle muodostaa. Monesti erityisesti 1920- ja 1930-luvun sanomalehtiartikkeleissa uhkapelaaminen representoitiin kielteiseen sävyyn. Toimittaja saattoi kuvailla pitkään vain uhkapelaamisen ongelmia; kuinka etenkin työläiset pelasivat rahansa ja kuinka 1920-luvun lopulla arpamyyjä saattoi olla jopa aggressiivinen asiakasta kohtaan, mikäli tämä ei suostunut ostamaan arpaa.

Jos nämä artikkelit ovat lukijan ainut mielikuva kyseisen ajan rahapelaamisesta, ei siitä voi välittyä kovin myönteistä ja hyväksyttävää kuvaa. Kuitenkin tultaessa 1940-luvulle pelihimosta ei juurikaan raportoitu, jos vertaa raportointiin 1920- sekä 1930-luvuilla. Isoksi kysymykseksi jää se, mitä rahapelaamiseen yhdistettyjä myönteisiä puolia on jäänyt sanomalehtikirjoittamisesta pois. Representaatioiden analyysissä täytyy ottaa selville, mitä on jäänyt sanomasta.²¹ Esimerkiksi jokin satunnainen pajatson pelaaja on saattanut saada mielihyvää satunnaisesta muutaman markan pelaamisesta silloin tällöin kahvilassa vieraillessaan. Näissä tilanteissa satunnaisen pelaajan ei voida katsoa kärsivän varsinaisesta pelihimosta.

Toinen vahva representaation teema on mielikuva uhkapelaamiseen liittyvästä sukupuolijakaumasta. Johanna Järvinen-Tassopoulos kertoo artikkelissaan *Gender in focus – gambling as an individual, social and political problem* siitä, kuinka uhkapelaaminen

¹⁹ Knuuttila, Lehtinen 2016, 159.

²⁰ Savonen, Hakkarainen, Kataja, Sakki, Tigerstedt 2018, 394.

²¹ Bacchi 2009.

mielletään miesten harrastukseksi.²² Tätä selittää pelaamiseen liittyvien paikkojen maskuliinisuus ja pelaamisen yleinen mieltäminen maskuliiniseksi tekemiseksi; peliluolat olivat usein kuvailtu väreiltään tummiksi ja niissä oli muutenkin käytetty maskuliinisia sävyjä. Hämyinen, sikarinsavuinen mielikuva peliluolasta on varmasti se, mikä entisajan pelipaikasta monella tulee ensimmäisenä mieleen. Kun peilaa tätä mielikuvaa vallitsevaan yhteiskuntakulttuuriin, on hankala nähdä naisia viettämässä aikaa tämänkaltaisissa peliluolissa.

Lisäksi esimerkiksi Jukka Kortelaisen kirjoittama RAY:n historiikkiteos *Pajatsot ja kansanterveys – raha-automaattiyhdistys 1938–1988*²³ sekä Heikki Ylikankaan *Markat miljooniksi – puoli vuosisataa suomalaista veikkausta*²⁴ ovat olleet suurena apuna. Ylipäätensä historiallista tutkimuskirjallisuutta rahapelaamisesta ei ole julkaistu paljon, joten tässä tutkimuksessa on vähemmällä tutkimuskirjallisuuden määrällä suhteellisen suuri painoarvo.

Jukka Kortelaisen sekä Heikki Ylikankaan teoksissa täytyy ottaa lähdekritiikki erityisen tarkasti – molemmat teokset ovat näiden yritysten omia historiikkeja, ja niissä korostuu varmasti myönteisemmät puolet näiden yritysten historiasta. Ongelmallista näissä teoksissa on myös lähdeviittausten puute. Kuitenkin esimerkiksi se, että rahapelaamiseen liittyvissä väitöskirjoissa, maisterintutkielmissa sekä tieteellisissä artikkeleissa on laajalti käytetty esimerkiksi Heikki Ylikankaan ja Jukka Kortelaisen historiikkeja hyödykseen, kertoo siitä, että teoksien antamaan tietoon kuitenkin yleisesti luotetaan.

1.4 Mitä on rahapelaaminen?

Rahapelaaminen ja sen asema Suomessa on viime vuosina ollut yleinen ja myös arka poliittinen sekä yhteiskunnallinen keskustelunaihe. Keskustelussa on noussut esiin varsinkin Veikkauksen monopoliasema ja pelihaittojen ehkäisy. Rahapelaaminen on Suomessa varsin yleistä kansainvälisestäkin vertailtaessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) huhtikuussa 2020 julkaisemassa tutkimuksessa *Rahapelaaminen ja peliongelmat: Suomalaisten rahapelaaminen*

²² Järvinen-Tassopoulos 2016, 3.

²³ Kortelainen 1988.

²⁴ Ylikangas 1990.

2019 tutkittiin 15–74-vuotiaiden suomalaisten rahapelaamista. Osallistujista 78 prosenttia oli pelannut vähintään jotakin rahapelityyppiä 12 kuukauden aikana.²⁵

Rahapelityyppeihin kuuluvat perinteiset onnenpelit, kuten 1970-luvulta saakka suuressa suosiossa ollut lotto sekä keno, arpapelit sisältäen internet-arvat, vedonlyönti sekä niin sanotut kasino- eli nopeatahtiset pelit²⁶, joilla käytännössä tarkoitetaan fyysisiä rahapeliautomaatteja tai netissä niin sanottuja ”kasinopelejä”. Näistä on käytetty myös joissain yleisissä keskusteluissa termiä ”hedelmäpelit”. Vastaajista melkein kolmasosa pelasi kerran viikossa jotakin rahapelityyppiä. Eniten tutkimuksessa kiinnittää huomiota se, että vain 2,5 prosenttia pelaajista kulutti 50 prosenttia rahapelaamisen kokonaiskulutuksesta.²⁷ Tämän tutkimuksen osalta on tärkeä muistaa, että 1920–1940-lukujen rahapeliautomaatit ovat olleet käytännössä pajatsoja, eikä rahapeliautomaattien tarjonta ole verrattavissa nykypäivän vastaavaan.

Tästä 2,5 prosentin osuudesta eivät kuitenkaan kaikki ole rahapeliriippuvaisia: ymmärtääkseni esimerkiksi suurilla panoksilla pelaaminen ei automaattisesti tarkoita rahapeliriippuvuutta, jos esimerkiksi pelaavalla henkilöllä on suhteellisen suuri varallisuus. Kun puhutaan ongelmapelaamisesta tai pelihimosta, onkin erittäin tärkeää suhteuttaa pelaamiseen käytetty rahamäärä pelaajan varallisuuteen. Jos esimerkiksi pienituloisen ihmisen pelaa tuhat euroa kuukaudessa jatkuvalla tasolla, hänen voidaan katsoa olevan etenkin 1920–1940-lukujen kontekstissa ”pelihimon vallassa” eli käytännössä peliriippuvainen, kuten varsinkin 2000-luvun mediakeskustelussa on tullut ilmi. Jos kyseessä on sattumoisin miljonääri, ei tuhannen euron kuukausimäärä ole varallisuuteen suhteutettuna iso panostusmäärä.

Rahapeliongelmaan liittyy olennaisesti sen pitkäaikaisvaikutukset. Esimerkiksi rahapeliongelmastä kärsivä ihminen saattaa päätyä 300 000 euron kanssa ulosottoon.²⁸ Tutkimukseni pyrkii vahvistamaan sitä ajatusta, että rahapelaamisesta on aiheutunut taloudellisia ja sosiaalisia haittoja jo yli sata vuotta sitten, eikä se ole vain 2000-luvun ilmiö,

²⁵ THL:n huhtikuussa 2020 julkaistu tilastoraportti ”Rahapelaaminen ja peliongelmat: Suomalaisten rahapelaaminen 2019”, Julkarin www-sivu.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139636/Suomalaisten%20rahapelaaminen%20ja%20peliongelmat%202019_tilastoraportti%2017.4.20...pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 15.1.2021).

²⁶ Veikkauksen vuosikertomus 2019, Veikkauksen www-sivu.
https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/2019/veikkaus_vuosi--ja-vastuullisuusraportti_2019.pdf (viitattu 15.1.2021).

²⁷ THL:n huhtikuussa 2020 julkaistu tilastoraportti ”Rahapelaaminen ja peliongelmat: Suomalaisten rahapelaaminen 2019”, Julkarin www-sivu.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139636/Suomalaisten%20rahapelaaminen%20ja%20peliongelmat%202019_tilastoraportti%2017.4.20...pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 15.1.2021).

²⁸ Mäkelä 2018.

vaikka näkemykseni mukaan uutisointi rahapeleistä on vuonna 2021 ehkä suurimmillaan kuin koskaan aikaisemmin.

Rahapelaaminen on saanut ennen 2000-lukua olla varsin ”rauhassa”, etenkin kritiikiltä. Suuri syy tähän on maisterintutkielmassani ilmi tuleva rahapelaamisen historiallinen rooli kolmannen sektorin rahoittajana.²⁹ Kuitenkin varsinkin 2010-luvulla keskustelu rahapelaamisen asemasta ja sen aiheuttamista haitoista Suomessa on näkemykseni mukaan merkittävästi noussut. Tämä on johtanut muutoksiin. Eduskunnassa keskusteluun on noussut arpajaislain muutos: vuonna 2021 hallitus on uudistamassa arpajaislakia³⁰. Tavoitteena arpajaislain uudistuksessa on erityisesti pelihaittojen ehkäisy. Tässä yksi tärkeä tekijä on peliautomaattien vähentäminen julkisista tiloista, kuten kaupoista ja ostoskeskuksista, mutta myös pakollisen tunnistautumisen lisääminen rahapeliautomaatteja pelatessa.

Hyvä esimerkki rahapelaamisen kulttuurin suosiosta Suomessa on suomalainen lottokulttuuri, joka on kestänyt 1970-luvulta lähtien ja on onnistunut säilyttämään suuren suosionsa tähän päivään saakka. Suomalaiset alkoivat talouskasvun ja hyvinvoinnin lisääntyessä pelaamaan säännöllisesti lottoa.³¹ Ahonen väitöskirjassaan nostaa esille hyvän esimerkin siitä, kuinka yleinen ajatus hyvinvointivaltion kehityksestä ja samalla rahapelien noususta eivät sovi yhteen.³² Yleisesti tulkitseen, että loton kehittyminen suosioonsa 1970-luvulla on yhdistetty hyvinvointivaltion kehitykseen ja kapitalismin kiihtymiseen. Haluan tutkimuksessani mainita loton historian etenkin sen vuoksi, sillä sen yhteiskunnallinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut suuri jo yli 50 vuotta.

Suurin osa ihmisistä ei pelaa yksistään rahan takia, vaan sen tuoman ilon vuoksi.³³ Samalla esimerkiksi lottoaminen on käytännössä unelmoimista maksamalla pienen maksun. Yksilön elämäntilanne voi olla kurja, ja yksilö on valmis maksamaan pienen maksun siitä, että hänen elämänsä mullistuisi, vaikka teoreettinen mahdollisuus tälle on olemattoman pieni. Toisaalta rahapelaaminen on muodostunut usealla ihmisellä jo arjen rutiiniksi: henkilö on saattanut kahvilassa käynnin yhteydessä pelannut pari markkaa rahapeliautomaattiin, käydä ostamassa lottokupongin tai laittamassa urheiluedonlyöntiä illan jalkapallo-otteluihin. Tämä voi olla

²⁹ Alho 2015, 19.

³⁰ ”Arpajaislain uudistuksen tavoitteena rahapelihaittojen entistä parempi ehkäisy ja vähentäminen”, Valtioneuvoston www-sivu, 31.1.2020. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/arpajaislain-uudistuksen-tavoitteena-rahapelihaittojen-entista-parempi-ehkaisy-ja-vahentaminen> (viitattu 21.1.2021).

³¹ Niemelä 2013, 55.

³² Ahonen 2019, 123.

³³ Niemelä 2013, 126.

henkilölle työn ohella jokapäiväinen rutiini, jota hän ei tee pelkästään rahan vuoksi vaan jokapäiväisen, pienehkön jännityksen vuoksi.

Vuoden 1889 rikoslain voidaan katsoa olleen merkittävässä osassa siinä, miten rahapelaamiseen on yleisesti suhtauduttu. Vuoden 1889 rikoslain säännöksissä todettiin rahapelien olevan hyvien tapojen vastaista ja rangaistavaa sakon muodossa.³⁴ Rahapelaaminen Suomessa on seurannut selvästi kansainvälisiä vaikutteita.³⁵ Tästä hyvänä esimerkkinä on rahapeliautomaattien tulo Suomeen 1920-luvulla ja niin tavara-arpajaisten kuin raha-arpajaisten suosio.

Termi ”uhkapeli” on tullut käyttöön kielteisen suhtautumisen myötä rahapelejä kohtaan. Kun puhutaan uhkapeleistä, yleensä käsitetään panosten olevan suhteellisen suuria verrattuna pelaajan varallisuuteen.³⁶ Olli Alhon 1980-luvulla kirjoitetun näkemyksen mukaan termiä ”uhkapeli” käytettäessä puhutaan korttipeleistä, erityisesti pokerista tai jopa ruletista.³⁷ Veikkausta eli käytännössä lottoa, urheiluveto- ja arpajaisia tai arpoja pelaavan ihmisen ei katsota uhkapelaavan, vaikka samalla tavalla rahanmenetyks on mahdollista lottoa ja pokeria pelatessa. Uhkapelaaja on Olli Alhon näkemyksen mukaan ”peliluolan smokkipukuinen ruletin orja”, kun veikkauskuponkeja täyttävä on normaali perheenisä. Tämä puolestaan on nurinkurista ajatellen, että rahapelaamisessa on olemassa aina rahojen menettämisen riski, oli kyseessä loton tai pokerin pelaaminen.

Olli Alho myös perustelee uhkapelien tuomitsemista protestanttisella taloudellisella etiikalla – sen mukaan varallisuuden tulee perustua työhön ja taloudelliseen toimintaan. Käytännössä siis pääomaa saa hankkia ilman työpanosta. Tämä on kuitenkin vuoden 2018 lopussa kääntynyt jo toiseen suuntaan. Vuonna 2018 toteutetussa kyselyssä lottovoitto on katsottu olevan neljänneksi hyväksytyin tapa rikastua.³⁸

³⁴ Varvio 2007, 48–49.

³⁵ Raento 2012, 11.

³⁶ Kortelainen 1988, 26.

³⁷ Alho 1981, 105.

³⁸ ”Kysely: Lottovoitto on hyväksyttävämpi tapa vaurastua kuin sijoittaminen”, Kauppalehden www-sivu, 28.12.2018. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/kysely-lottovoitto-on-hyvaksyttavampi-tapa-vaurastua-kuin-sijoittaminen/307b1973-95fc-4c27-bb3a-a168b16c7438> (viitattu 21.1.2021).

Myös 1930-luvulla on ollut pohdintoja siitä, mikä on uhkapelaamista ja mikä ei. Savo-lehdessä 2.2.1939 kirjoittaja toteaa, että on tulkinnanvaraista, mikä on uhkapelaamista ja mikä ei:

Mikä on uhkapeliä, se muuten taitaa olla hyvin tulkinnallinen käsite. Onko sitä esimerkiksi raha-automaateilla peluu, sitä en osaa sanoa. Eräissä tapauksissa se ilmeisestikin sitä on, kun taas toisissa tapauksissa ei ole. Riippuu pelaajan taidosta, pelaajan rahapussista. Mutta molemmissa tapauksissa raha-automaatilla peluu vallan kirkkaasti passaa hyväntekeväisyystarkoituksiin. Kukapas ei olisi huomannut, että raha-automaatti on laitos, joka osaa pelaajassaan herättää pelihimoa.³⁹

Tekstistä voi päätellä, että joidenkin ihmisten mielestä rahapeliautomaatit ovat uhkapelaamista, toisten mielestä ei. Kuitenkin tämäkin sitaatti korostaa sitä, että pelihimon representaatio on ollut laajasti esillä aikansa sanomalehdistössä useiden eri kirjoittajien toimesta.

³⁹ Savo 2.2.1939.

2 Ketkä pelasivat rahapelejä ja missä niitä pelattiin?

2.1 Ketkä pelasivat rahapelejä?

Kuten tutkielman johdannossa tuli esille, sanomalehtien representaatioissa rahapelaamisen katsottiin olevan lähinnä miesten elämänpiiriin kuuluva asia. Järvinen-Tassopouloksen artikkelissa *Gender in focus – gambling as an individual, social and political problem* kerrotaan siitä, kuinka rahapelaaminen on historiallisesti mielletty miesten harrastukseksi ja maskuliiniseksi tekemiseksi.

Järvinen-Tassopouloksen artikkeli ei kuitenkaan ole historiantutkimuksellinen, vaan keskittyy lähemmäs tähän päivään. Oman tulkintani mukaan kuitenkin artikkelin ajatukset voisi ainakin jossain määrin siirtää myös 1920–1940-lukujen kontekstiin. Eri sanomalehtiaineistoja analysoidessani sain varsin selvän käsityksen siitä, että naisten ei juuri oletettu pelaavan, ja uhkapelaamisen katsottiin olevan lähinnä miesten harrastus. Järvinen-Tassopoulos toteaa artikkelissaan, että miesten todetaan pelaavan enemmän niin kutsuttuja taitopelejä, kuten pokeria. Naiset puolestaan pelaavat onneen perustuvia pelejä.⁴⁰

Arvontapelit (lotto, keno) perustuvat onneen, ja näitä ei tutkimukseni ajankohtana ollut perustettu. Mielenkiintoinen yksityiskohta on kuitenkin se, että vaikka naiset todellisuudessa pelasivat harvemmin kuin miehet, oli naisilla joidenkin yksittäisten sanomalehtien mukaan todennäköisempää joutua taloudellisiin ongelmiin uhkapelaamisen takia. Naiset siis myös jossain määrin pelasivat taitoon perustuvia pelejä. Mielestäni on kuitenkin tulkintakysymys, onko esimerkiksi pokerin tai pajatson pelaaminen perustunut taitoon vai puhtaaseen tuuriin.

Gerda Reith ja Fiona Dobbie kertovat artikkelissaan *Lost in game: Narratives of addiction and identity in recovery from problem gambling* siitä, kuinka naiset tuntevat usein häpeää ja syyllisyyttä rahapelaamisestaan 2000-luvun alkupuolella. Naiset pelkäsivät, että heidän rahapelaamisensa paljastuisi ja he saattoivat jopa kävellä kadulle posteljoonia vastaan, jottei heidän miehensä löytäisi postin mukana saapuvia maksumuistutuksia.⁴¹ Kun tätä pelkotilaa vertaa 1940-luvun kontekstiin, on tämä mainittu häpeän ja syyllisyyden tunto ollut varmasti

⁴⁰ Järvinen-Tassopoulos 2016, 3.

⁴¹ Reith, Dobbie 2012, 515.

vähintään yhtä suurta jo silloin. Naiset syyllistyivät mielessään rahapelaamiseen, kun heidän miehilleen se puolestaan oli tavanomaiseksi luokiteltava aktiviteetti, vaikka usein paheksuttua.

Järvinen-Tassopouloksen samaisen artikkelin mukaan miehet kokivat pelaamisen tutkimuksen mukaan harrastuksena, kun naiset puolestaan pakenivat sen avulla arkeaan. Naisten selvästi nykypäivää heikommalla asemalla yhteiskunnassa on voinut ollut vaikutusta tähän, miksi naiset ovat ikään kuin paenneet arkeaan pelaamisen maailmaan miesten pitäessä sitä enemmän vapaa-ajan harrastuksena. Naisille tällainen harrastustoiminta ei vain ollut suotavaa etenkin 1900-luvun alkupuoliskolla, ja heidät on saatettu nähdä olevan jonkinlaisia ”yhteiskuntajärjestyksen rikkojia”.

Tämä sukupuolijakauman representaatio onkin varmasti monien mielessä vääristynyt siltä osin, että naisten rahapelaamiseen olisi voinut suhtautua neutraalimmin. Aikakauden sanomalehdistä saa lähes aina tällaisen mielikuvan, ja näitä sukupuolijakaumaan sekä yhteiskuntaan liittyviä teemoja onkin mielenkiintoista pohtia syvemmin tutkielmassani. Representaatio on tutkielmassani arvokas tutkimuskäsite, sillä sanomalehtiartikkelit ovat vaikuttaneet valtavasti ihmisten suhtautumiseen rahapelaamiseen. Esimerkiksi pajatsot kahviloissa olivat uusi asia, puhumattakaan vedonlyönnistä urheilun osalta Veikkauksen perustamisen myötä vuonna 1940. Representaation avulla minun on helppo käsitellä ja avata uhkapelaamista läpi tutkielmani eri teemojen.

Sanomalehdet olivat tuon aikakauden valtamedia, joten sieltä saatu tieto sisäistettiin vahvasti ja sen luomat mielikuvat loivat kansalaisille pohjan sen suhteen, millaista mielikuvaa he lähtivät tästä kasvavasta ilmiöstä nimeltä uhkapelaaminen muodostamaan. Sanomalehtiin ja täten tähän tutkimukseen liittyy olennaisesti käsitys yleisestä mielipiteestä. Käsitys yleisestä mielipiteestä alkoi syntyä 1700-luvun lopun Ranskassa nousevan porvaris- ja kapitalistiluokan piirissä.⁴² Matti Kinnunen korostaa vuonna 1980 julkaistussa teoksessa *Suomen sanomalehdistön historia 2* erityisesti lähdekritiikin merkitystä, kun historioitsija tutkii mielipidehistoriaa. Kinnunen toteaa sanomalehdistön vaikutuksen mielipidevaikuttajana niin suureksi, että ymmärtääkseni tutkijatkin ovat painottaneet liikaa sanomalehtikirjoittelun merkitystä suuremmissa konteksteissa.⁴³

Tutkimuksessani käsitellään erityisesti rahapeliautomaatteja (eli käytännössä pajatsoja) ja veikkaamista eli vedonlyöntiä. Tutkimusta tehdessäni ei löytynyt tarkkoja tilastoja siitä, kuinka

⁴² Kinnunen 1980, 30.

⁴³ Kinnunen 1980, 33–34.

paljon miehiä pelasi suhteessa naisiin rahapeliautomaateilla, jotka sijaitsivat esimerkiksi kahviloissa ja ravintoloissa. Sen sijaan veikkaamisesta on tilastot vuodelta 1941. Muutos rahapelaamisen ja sukupuolijakauman osalta tapahtui näkemykseni mukaan lottoamisen yhteydessä 1970-luvulla, ja tätä pelaamista markkinoitiin erityisesti naisille.⁴⁴

Miesten osuus veikkaavien tilastoista tulee vahvistetuksi 1940-luvun alun osalta Heikki Ylikankaan teoksesta *Markat miljooniksi – puolivuosisataa suomalaista veikkausta*. Vuonna 1941 Veikkauksen pelaajista miehiä oli 77,9 prosenttia ja naisia 22,1 prosenttia. Veikkaajista selvästi suurin osa oli ammattityöläisiä eli ammattikoulutettu työväki teollisuuden parissa. Seuraavaksi suurin osuus ovat sekalaiset veikkaajat (15,6 %), liikkeet ja toimistot (11,6 %) sekä opiskelijat (8,2 %). Kaikista veikkaajista ammattiaan ei ilmoittanut 10 prosenttia.⁴⁵ Heikki Ylikankaan teoksessa ei kuitenkaan tarkasti kerrota, miten tämä tilastotieto on koottu kasaan. Osuus ”sekalaiset” jää avaamatta tarkemmin teoksessa; alkuperäislähteet ovat olleet mahdollisesti epäselvästi tulkittavissa.

Veikkauksen perustaminen sai laajalti mallia Ruotsista.⁴⁶ Työnantajat olivat Ruotsissa huolissaan erityisesti teollisuustyöpaikkojen epävirallisista jalkapalloveikkauksista. Näissä teollisuustyöpaikoissa työskenteli erittäin suuressa määrin miehiä.

Nämä tilastot kertovat näkemykseni mukaan erityisesti työväestön harrastaneen rahapelaamista. Selittääkö tätä esimerkiksi suhteutettuna enemmän pienituloisten haave rikastumisesta? Jos työnteolla ei pystynyt rikastumaan suhteellisen alhaisen palkkatason takia, yritettiinkö ”äkkirikastumista” hakea erityisesti alhaisen sosiaaliluokan miesten keskuudessa? Kärjistäen ajatellen, hyvätuloinen tehtaan omistaja tuskin tarvitsee vedonlyönnissä saavutettavia voittoja parantaakseen jo ennalta hyvällä tasolla olevaa elintasoaan. Tosin rahapelaamisen motiivi ei näkemykseni mukaan ole vain rikastuminen, vaan monelle rahapelaaminen näkyy arjesta poikkeavana viihteenä.

Tätä väitettä tukevaa materiaalia on myös löydettävissä. Matilainen toteaa väitöskirjassaan, että henkilöt, joiden tulot olivat pieniä ja epävakaita, olivat alttiimpia koukuttumaan uhkapelaamiseen.⁴⁷ Uhkapelaaminen antoi heille mahdollisuuden saavuttaa sellainen vauraus ja elämä, joka muuten ei ollut heidän saavutettavissaan. Tai näin nämä henkilöt ainakin kokivat. Uhkapelaaminen saatettiin jopa kokea hyvänä sijoituksena: siinä oli mahdollisuus saada hyvä

⁴⁴ Ahonen 2019, 354.

⁴⁵ Ylikangas 1990, 214–215.

⁴⁶ Ahonen 2019, 37.

⁴⁷ Matilainen 2019, 73.

elämä. Merkillepantavaa on myös se, että ihmiset eivät niinkään halunneet uutta elämää, vaan he halusivat nimenomaan parantaa omaa elämäänsä arkisilla asioilla, kuten hienolla asunnolla. Uhkapelaaminen ei ollutkaan missään vaiheessa rikkaiden harrastus, vaan köyhien ja pienituloisten tapa viettää aikaa ja tavoitella rikkauksia itselle ja omalle perheelle.⁴⁸

Veikkaus kohdisti mainontaa erityisesti työväkeen. Vuonna 1941 julkaistussa Veikkaaja-lehdessä tuotiin korostaen esille seuraavaa: ”Täysosuma tuli varastotyöläiselle – hän sai 117 000 markkaa”.⁴⁹ Suomen Sosialidemokraatti -lehti julkaisi varsinkin 1930-luvulla useita artikkeleita kritisoiden rahapelaamista. Tämä lehti on kohdistettu erityisesti työväestölle. Tämän tulkitsisin myös siten, että lehden lukijakunnan on eri syistä ajateltu olevan altis tälle rahapelaamisen paheelle.

Vaikka tarkkoja tilastoja sukupuolijakaumasta rahapeliautomaatteja pelaavien keskuudesta ei ole kuten Veikkausta pelanneista, kun 1920–1940-lukujen sanomalehtiartikkeleita analysoi, huomaa niissä melkein aina raportoivan rahapeliautomaatteja pelaavista miehistä. Helsingin lastensuojelutarkastaja toteaa⁵⁰, että rahapelejä pelaavat pääosin ”pojat, varhaisiässä olevat nuorukaiset ja nuoret miehet”. Myös Turussa sekä muissa kaupungeissa raportoidaan erityisesti miesten pelaavan rahapeliautomaatteja.

Kun kesäkuussa 1937 laittomia pelipaikkoja tuli esiin eri sanomalehtien raportoinnissa, myös sukupuolisidonnaisuus tulee esiin rahapelaamisen raportoinnin osalta. Näissä julkaisuissa todetaan erityisesti miesten syylistyvän tähän pelihimoon laittomien peliluolien myötä. Laittomista peliluolista on oma osuutensa myöhemmässä vaiheessa tätä tutkielmaa.

Johanna Järvinen-Tassopoulos on artikkelissaan *Gender in focus – gambling as an individual, social and political problem* todennut, että 1990-luvulle asti rahapelaamiseen ja varsinkin ongelmapelaamiseen liittyvät tutkimukset ovat perustuneet mieshenkilöihin.⁵¹ Samassa artikkelissa tehdään myös erittäin mielenkiintoinen huomio siitä, että miesten katsotaan aloittavan rahapelaamisen nuoremmissa iässä kuin naiset, ja tulkintani mukaan tämä trendi jatkuu vielä nykypäivänäkin.

Tutkimuksen historiallisessa kontekstissa tämä näkyy omassa tutkielmassani esimerkiksi kirjoituksista alaikäisistä nuorista pojista pelaamassa pajatsoja eri kahviloissa. Näkisin myös, että poikien on ollut 1900-luvun alkupuoliskolla kulttuurisesti mahdollisempaa ja sopivampaa

⁴⁸ Matilainen 2019, 74.

⁴⁹ Ahonen 2019, 44.

⁵⁰ Lastensuojelulehti 1932.

⁵¹ Järvinen-Tassopoulos 2016, 3.

kuin tyttöjen mennä viettämään vapaa-aikaa kaupungin kahviloihin. Mahdollisesti pojilla on ollut tyttöjä enemmän rahaa käytettävissä? Näitä varoja on voitu siten käyttää rahapelaamiseen, etenkin poikien toimesta.

Riitta Matilainen ja Pauliina Raento toteavat artikkelissaan *Learning to gamble in changing sociocultural contexts: experiences of Finnish casual gamblers* sen, että rahapelaaminen esiteltiin pojille usein jonkun perheenjäsenen tai siihen rinnastuvan henkilön toimesta.⁵² Vastaavasti tytöillä oli erilaiset moraaliset säännöt kuin pojilla, joten heille rahapelaamista ei esitelty.⁵³ Tämän johdosta rahapelaaminen on varmasti lapsuudesta asti tullut pojille tutummaksi kuin tytöille.

Suoranaisesta pelihimosta on raportoitu erityisesti miesten osalta, mutta yksittäisissä julkaisuissa naisten on kuitenkin raportoitu olleen alttiimpia pelihimolle.⁵⁴ Tämänkaltaisia muita väitteitä en ole kuitenkaan löytänyt sanomalehdistä. Järvinen-Tassopoulos toteaa, että tutkimusten mukaan riippuvuus rahapeleihin syntyy naisille miehiä nopeammin.⁵⁵ Tämä nykyajan tulkinta onkin erittäin mielenkiintoista laittaa 1920–1940-lukujen kontekstiin. On kuitenkin huomioitava, että sanomalehdissä esiintyneet raportit eivät kerro koko totuutta rahapelaamisesta tutkimuksessa käsiteltävinä vuosikymmeninä. Vaikka esimerkiksi laittomat peliluolat on tulkittu hyvinkin miesvaltaisiksi, niin ymmärrykseni mukaan tähänkin toimintaan on joissain määrin osallistunut myös naisia.

Lottoaminen oli alun perin suunniteltu naisille. Tästä näkemykseni mukaan kertoo esimerkiksi vanha stereotypia siitä, että urheilu (ja siitä vielä veikkaaminen) on ”miesten hommaa”. Lottoaminen alkoi kuitenkin vasta 1970-luvulla. Voiko tästä päätellä sen, että rahapelien markkinointi kohdistui 1900-luvun alkupuoliskolla pääosin miehiin?

⁵² Matilainen, Raento 2014, 6.

⁵³ Matilainen, Raento 2014, 9.

⁵⁴ Parikkalan Sanomat 27.7.1921.

⁵⁵ Järvinen-Tassopoulos 2016, 3.

2.2 Missä rahapelejä pelattiin?

Veikkaaminen oli yleisintä Helsingissä ja muualla Uudellamaalla.⁵⁶ Maaseutu pääsi veikkaamisen vauhtiin vasta viimeisten joukossa. Onkin mielenkiintoista tehdä vertailua siitä, kuinka rahapelaamista ja veikkaamista harrastettiin kaupungeissa verrattuna maaseudulla.

Rahapeliautomaattien pelaaminen keskittyi 1920–1940-luvuilla erityisesti kaupunkeihin. Laittomia peliluolia löytyi Helsingin lisäksi Turusta. Rahapeliautomaatteja eli käytännössä pajatsoja oli ravintoloissa sekä kahviloissa. Näitä ravintoloita sekä kahviloita sijaitsi luonnollisesti enemmän kaupungeissa. On kuitenkin huomioitava, että vielä 1930-luvun alussa enemmistö väestöstä asui maaseudulla, ei kaupungeissa. Helsingissä on vuonna 1932 ollut 440 rahapeliautomaattia asetettuina kahviloihin sekä ravintoloihin.

Viipurissa on raportoitu olevan puolestaan 66 rahapeliautomaattia julkisissa paikoissa, Vaasassa 20, Porissa 15, Kuopiossa ja Oulussa 13 sekä Raumalla 5 kappaletta. Lahden tai Jyväskylän rahapeliautomaattien lukumäärää ei ilmoiteta.⁵⁷ Tampereella on samaisessa artikkelissa raportoitu olevan toiminnassa 105 rahapeliautomaattia, joita on asennettu jo vuonna 1930. Näistä luvuista voi tehdä sen päätelmän, että rahapeliautomaattien sijainnissa on todella otettu huomioon kaupungit ja niiden suurempi väestömäärä.

Maaseudun rahapelaamista miettiessä täytyy tuoda esille sen tarjoama viihteellisyys tavalliselle kansalle, joka ei ollut tottunut tällaiseen aktiviteettiin. Kuten Matilainen väitöskirjassaan toteaa, uhkapelaaminen saattoi olla ajanvietettä ja viihdettä tavalliselle kansalle Suomen maaseudulla, jossa heillä oli vielä suhteellisen vähän viihdykkeitä arkisessa elämässään.⁵⁸ Suhteellisen uusi ja jännittävä viihteen muoto herätti varmasti kiinnostusta itsessään, kun taas kaupungeissa saattoi muuta tekemistä olla enemmän ja helpommin saatavilla. Näin ollen päättelisin, että maaseudun asukkailla oli pienempi kynnys kokeilla rahapelaamista sen tullessa omalla alueella mahdolliseksi. Täytyy kuitenkin huomioida, että Suomessa kaupungistuminen on varsin myöhäinen ilmiö, jos sitä vertaa kansainvälisellä tasolla.

Pelihimo on johtanut laittomiin peliluoliin osallistumiseen tai jopa kavalluksien tekemiseen, kuten myöhemmin tutkimuksessani tulee ilmi. Veikkauksen perustamisen myötä laillisen,

⁵⁶ Ylikangas 1990, 215–217.

⁵⁷ Lastensuojelulehti 1932.

⁵⁸ Matilainen 2019, 74.

julkisen ja organisoidun rahapelaamisen mahdollisuudet lisääntyivät ja jopa sotarintamalta pystyi postittamaan omat veikkauskupongit.

Vuodesta 1932 lähtien ravintolat määriteltiin kolmeen eri kategoriaan. Korkeimpaan eli 1. luokkaan kuuluivat maan tasokkaimmat hotelliravintolat, 2. luokkaan kuuluivat keskiluokalle suunnatut ravintolat ja 3. luokan ravintolat olivat ”alemmille sosiaaliryhmille”.⁵⁹ Kun RAY sai yksinoikeuden rahapeliautomaatteihin, näitä saatiin sijoittaa vain 1. luokan ravintoloihin. Tätä voidaan tulkita sillä, että ”alemmille sosiaaliryhmille” ei kertyisi samalla tavalla rahapeliautomaateista koituvia haittoja. Tämän voi myös tulkita siten, että lainsäätäjien näkökulmasta ylempää luokkaa olevat henkilöt osaavat hallita talouttaan järkevämmiin tai eivät ole edes rahapelaamisen tarpeessa. Kuitenkin tässäkin tutkielmassa on esimerkkejä siitä, että varallisuudesta riippuen eri väestön sosiaaliryhmissä on esiintynyt rahapelaamista, eikä se ole vain ”alemmen sosiaaliluokan” ilmiö.

Kuitenkin esimerkiksi alaikäisten pelaamisesta oltiin huolissaan jo erityisesti 1930-luvun alussa. Tänä ajankohtana oli vielä mahdollista pelata rahapeliautomaatteja esimerkiksi kaikille ikäryhmille suunnatuissa kahviloissa, eikä siihen, kuka näitä rahapeliautomaatteja pelasi, kiinnitetty juurikaan huomiota. RAY:n perustaminen vuonna 1938 näkemykseni mukaan auttoi varsinkin alaikäisten pelihaittojen ehkäisemisessä ainakin teoriassa, sillä silloin rahapeliautomaatteja sai sijoittaa vain 1. luokan ravintoloihin.

Vuonna 1933 julkaistussa *Suomen hotelli-ravintola-kahvilalehti: isännistön ja henkilökunnan ammattilehti* -julkaisussa todetaan:

Nämä automaattihan ovat vuosien kuluessa muodostuneet ravintoloiden oleelliseksi kalustoksi ja ansaitsemisvälineiksi. Automaatit ovat muka pelihimoon ja rikoksiin johtavia laitteita, joista koko hyöty koituu vaan ravintoloitsijoille. Me ravintoloitsijat taasen olemme tottuneet näkemään niissä viattomia leikillisiä pelilaitteita, joita huvituksia etsivä ravintoloissa käyvä yleisö mielellään käyttää.⁶⁰

Samaisessa julkaisussa samalla todetaan, että näitä ”väärinkäytöksiä” on havaittu vain ”joissakin kolmannen luokan ravintoloissa”. Tällä yritetään selvästi puolustaa omaa

⁵⁹ Sillanpää 2002, 65.

⁶⁰ Suomen hotelli-ravintola-kahvilalehti: isännistön ja henkilökunnan ammattilehti 1933.

ravintoloitsijan asemaa, joissa rahapeliautomaatit ovat olleet suhteellisen merkittävä tulonlähde yrittäjälle. Julkaisun voidaan tulkita olevan jonkinlainen vastalause vuoden 1933 lakiuudistukselle, jossa määrättiin rahapeliautomaateista saatavien tuottojen menemisen hyväntekeväisyystarkoitukseen. Julkaisusta voidaan myös päätellä, että hotelli- ja ravintola-alalla toimineet henkilöt ovat olleet huolissaan siitä, että niiden tiloissa oleviin rahapeliautomaatteihin ylipäättänsä puututtaisiin lainsäädännöllisin keinoin. Julkaisusta voi samalla päätellä, että rahapeliautomaateista saatu tulo on ollut suhteellisen suurta; ”niistä saaduilla tuloilla on moni ravintoloitsija ja varsinkin pienemmän ruokalan omistaja tukenut laitoksensa muuten kyseenalaista kannattavuutta”. Julkaisussa ollaan näkemykseni mukaan myös huolissaan edunsaajien suurista määristä, ja tilanne koetaan epäoikeudenmukaiseksi ravintola-alan yrittäjiä kohtaan.

Edellä mainittu julkaisu tuo väkisinkin mieleen tilanteen vielä 2000-luvulta. Nykypäivänäkin ravintoloitsija saa tuhansia euroja vuodessa pelkästä rahapeliautomaatin sijoittamisesta ravintolan yleisiin tiloihin.⁶¹ Suomen hotelli-ravintola-kahvilalehden julkaisussa myös pohditaan, että ”Onhan sitä paitsi kyseenalaista, onko lainkaan syytä yleistää muutamien poikkeustapausten tähden koko peliautomaattialaa käsittäväksi”. Tämä julkaisu vahvistaa tutkimukseni ajatusta siitä, että ongelmapelaamisen merkitystä ei olla haluttu tuoda esiin. Sama julkaisu toi mieleeni myös 2000-luvun keskustelun siitä, että tuleeko rahapeliautomaatit siirtää esimerkiksi ruokakaupoista erillisiin pelisaleihin vain peliongelmaista kärsivien ihmisten vuoksi?

Sota-aikana veikkaukseen pystyi osallistumaan rintamalta, mikä puolestaan kertoo Veikkauksen nopeasti kasvaneesta merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös jatkosodan hyökkäysvaiheessa takaisinvalloitetuille alueille tuotiin rahapeliautomaatteja. Rahapelaamisen kulttuuri on kehittynyt vuoteen 2021 mennessä siihen, että rahapelaamista voidaan harrastaa laillisin tavoin monessa eri paikassa: esimerkiksi kotona, kasinolla, pelaamoissa tai muissa pelisaleissa. Merkittävä osa rahapelaamista on nykyään myös erilaisilla digitaalisilla laitteilla ja kanavilla tapahtuvaa rahapelaamista. Rahapelaaminen ei ole enää samalla tavalla paikkaan ja aikaan sidottu ilmiö, kuten tämän tutkimuksen ajankohdassa, eli 1920–1940-luvuilla. Varsinkin 1920–1930-lukujen sanomalehtikirjoittelua lukiessa huomaa

⁶¹ ”Kiista peliautomaateista käy kuumana: Kuinka paljon rahaa tuo yksi pelikone, mitä kaupalle jää käteen ja kuka maksaa kulut? Veikkaus paljasti MTV:lle rahapeliä tärkeimmät luvut”, MTV Uutisten [www-sivu](https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kiista-peliautomaateista-kay-kuumana-kuinka-paljon-rahaa-tuo-yksi-pelikone-mita-kaupalle-jaa-kateen-ja-kuka-maksaa-kulut-veikkaus-paljasti-mtv-lle-rahapeliä-tärkeimmät-luvut/7513768#gs.xzogef), 16.8.2019. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kiista-peliautomaateista-kay-kuumana-kuinka-paljon-rahaa-tuo-yksi-pelikone-mita-kaupalle-jaa-kateen-ja-kuka-maksaa-kulut-veikkaus-paljasti-mtv-lle-rahapeliä-tärkeimmät-luvut/7513768#gs.xzogef> (viitattu 12.4.2021).

selvästi, että alaikäisten altistumiselle rahapelaamisen huonoille vaikutuksille sekä ongelmille on oltu omilla tahoillaan selvästi huolissaan. Havaintojeni mukaan tämäkin huoli väheni 1940-luvun sanomalehtikirjoittelussa.

2.3 Alaikäisten rahapelaaminen

Jotta voi analysoida alaikäisten rahapelaamista, täytyy ymmärtää käsiteltävän ajanjakson täysi-ikäisyyden määritelmät. Vuoden 1898 holhouslain 34/1898 mukaan täysi-ikäisyyden katsottiin alkavan sen kalenteripäivän alusta, jolloin täytti 21 vuotta.⁶² Poikkeuksena oli kuitenkin täysi-ikäisyyden saavuttaminen avioliiton kautta, jolloin yksilö tuli täysivaltaiseksi ja täysi-ikäiseksi samalla tavalla kuin täyttäessään 21 vuotta. Tämä määritelmä oli voimassa vuoteen 1969 asti, jolloin täysi-ikäisyyden rajaa laskettiin 20 vuoteen, ja myöhemmin 18. ikävuoteen vuonna 1976. Kun siis vertaa alaikäisten rahapelaamista 1920–1940-luvuilla, täytyy ottaa huomioon, että alaikäisten joukko on jopa kolme vuotta suurempi kuin vastaavasti nykypäivänä.

Jo 12.10.1910 Viipuri -lehdessä todetaan ymmärrettävästi pienessä kylässä olevan talo, joka on ”korttipelaajien pääpaikka”. Kirjoittaja toteaa, että ”näissä irstas elämä ja juopottelu saattaa huonoon maineeseen koko kylän”. Tulkitsen artikkelia myös siten, että kirjoittaja on ollut myös varsin huolissaan alaikäisten altistumisesta rahapelaamisen huonoille vaikutuksille: ”pienet lapset pääsevät joukkoon”.⁶³ Pelihimon todetaan samalla olevan ”yksi vaarallisimmista paheista”.

23.9.1928 Suomen Sosialidemokraatti -lehdessä on huolestunut mielipidekirjoitus siitä, kuinka järven rannalla ”puolenkymmentä 15-18 vuotiasta poikaa pelaten rahapeliä korteilla”. Kertoja toteaa, että hän oli velvollinen keskeyttämään tämän toiminnan. Hän myös mainitsee, että tämänkaltainen toiminta on lain myötä kielletty. Tämä kertoo juuri 1920-luvulla vielä vallinneesta varsinkin kielteisestä käsityksestä uhkapelaamista kohtaan. Hän kertoo havainneensa, että ”tämä pahe on pitäjässämme levinnyt”. Artikkelissa kerrotaan myös siitä, että lapset pelaavat paikoissa, joissa he eivät jää kiinni. Artikkelissa yhdistetään vielä pelihimo ja alkoholi, johon aikuiset ihmiset nuoria lapsia houkuttelevat. Hän päättää kirjoituksensa

⁶² ”Miten täysi-ikäisyysraja on muuttunut vuodesta 1898 lähtien?”, Holhouslaki 34/1898, Eduskunnan www-sivu. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/miten-taysi-ikaisyysraja-on-muuttunut-vuodesta-1898-lahtien.aspx> (viitattu 12.8.2021).

⁶³ Viipuri 12.10.1910.

vaatimukseensa siitä, että alaikäisten houkuttelemisesta uhkapeliin tulisi säätää laissa rangaistavaksi.

Nimimerkki Eno Sakari kirjoittaa 13.4.1929 Viikko-Sanomissa, kuinka hän on havainnut, että lapset vaeltavat kahvilasta toiseen koittaen joka paikassa onneaan. Hän katsoo pajatson olevan ”onnenkauppahumpuukia” sekä sen antavan tilaisuuden ”epärehellisiin otteisiin”, ja toteaa, että rikostuomioita on jo annettu ”liikeyrityksistä”.⁶⁴

Huolestuneisuus lisääntyi erityisesti 1930-luvun sanomalehtikirjoittelussa. Etenkin 1930-luvulla pelaamisen valvonta oli vielä tehotonta, ja lasten pelaamiseen ei kiinnitetty suurella tasolla huomiota, mikä aiheutti osassa kansaa tyytymättömyyttä.⁶⁵ Vuonna 1932 julkaistussa Lastensuojelulehdessä on pitkä artikkeli peliautomaateista ja niiden haitallisuudesta alaikäisille. Artikkelissa esitetään vetoamus rahapeliautomaattien saattamiseksi monopolin alaiseksi, ja samalla varojen käytettävän yksinomaan lastensuojeluun tai muun yleishyödyllisen toiminnan hyväksi.⁶⁶

Lastensuojelulehden artikkelissa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että jo 1920-luvun arpajaisia on säädelty tarkoin vuoden 1928 asetuksilla, mutta rahapeliautomaatteja tarjotaan ”kaupan ruokaloissa, kahviloissa, autobussien odotushuoneissa ja muissa sellaisissa julkisissa paikoissa”. Rahapeliautomaatit koetaan siis erityisen haitalliseksi, jos niitä verrataan raha-arpajaisiin. Oikeuskansleri ei ole rinnastanut rahapeliautomaatteja raha-arpajaisiin, jotka ovat jo ennalta säädeltyjä vuoden 1928 asetuksessa. Lastensuojelulautakunnan kanssa ei olla neuvoteltu rahapeliautomaattien sijoittamisesta eri tiloihin 1930-luvun alussa.⁶⁷

Vuoden 1932 Lastensuojelu-lehdestä voi tehdä myös havainnon siitä, että alaikäisten rahapelaaminen on riippunut asuinpaikasta. Helsingissä ja Turussa lapset eivät juurikaan ole rahapelanneet, mutta Raumalla puolestaan todetaan, että rahapeliautomaatteja pelaavat ”erityisesti lapset, mutta pääosin nuoret henkilöt”. Myös Kuopiossa rahapeliautomaatit ”kiinnostavat nuoria kovin”. Jyväskylässä todetaan jopa suorasanaisesti, että ”lapset ja nuoret henkilöt harjoittavat huomattavassa määrässä rahapeliä automaateilla”. Joillain paikkakunnilla, kuten Vaasassa ja Porissa, rahapeliautomaatteja on todettu sijoitettavan paikkoihin, joihin alaikäisillä ei ole pääsyä. Raumalla vanhemmat ovat valitelleet lasten pelaamisista

⁶⁴ Viikko-Sanomien 13.4.1929.

⁶⁵ Niemelä 2013, 26.

⁶⁶ Lastensuojelulehti 1932.

⁶⁷ Lastensuojelulehti 1932.

rahapeliautomaateilla.⁶⁸ Viipurin lastensuojelulautakunta toteaa rahapeliautomaattien kasvattavan nuoret tuhlaavaisuuteen ja rikollisuuteen.

Helsingin lastensuojelulautakunta vuonna 1932 pitää rahapeliautomaatteja pelihimoa synnyttävänä tekijänä. Samalla todetaan, että rahapeliautomaatit ajavat ”vilpillisiin menetelmiin ja vilpillisiin hairahduksiin”. Lapset ovat hävinneet rahansa, ja sitten varastaneet lisää rahaa vanhemmiltaan tai kasvatusvanhemmiltaan ja lopuksi liikkeiltä.⁶⁹ Koulupoikien todetaan rakentavan väärennettyjä kolikoita, jotka on yritetty pelata automaatteihin. Varsinkin esikaupunkilaisten alaikäisten poikien todetaan syyllistyvän tähän. Samaa käytöstä ei havaita Turussa.⁷⁰

26.1.1939 Helsingin Sanomien artikkelissa todetaan pelihimon vievän ”kunnollisen koulupojan”. 15-vuotias helsinkiläinen poika oli kadonnut viikoksi sen jälkeen, kun hän hävisi kotoaan mukanaan saamansa lukuvuosimaksun lisäksi säästötilillään olleet ja pyöränsä myynnistä saaneet rahat.⁷¹ Artikkelissa todetaan myös yksittäisistä tapauksista, joissa koululaiset ovat pelanneet kaikki tasku- ja eväsrahansa rahapeliautomaatteihin. Artikkelissa todetaan, että vuotta aiemmin perustetun RAY:n valvonta on tehokkaampaa kuin ennen sen perustamista, mutta väärinkäyttöä esiintyy edelleen. Ymmärrettävästi pelikoneita on siirretty pois paikoista, joissa väärinkäyttöä on esiintynyt erityisen paljon. RAY:n sanotaan tehostavansa valvontaa, jotta tilanne alaikäisten rahapelaajien osalta saataisiin paremmin hallintaan.

Kun analysoi varsinkin 1930-luvun sanomalehtikirjoittelua rahapeliautomaateista sekä alaikäisistä, väistämättäkin mieleen tulee 2010-luvulla yleistynyt keskustelu rahapeliautomaattien haitoista: arpajaislain uudistaminen ja rahapeliautomaatteihin käyttöön otettavan pakollisen tunnistautumisen on katsottu vähentävän erityisesti alaikäisiin kohdistuvia pelihaittoja.⁷² Yleinen havainto varsinkin 1920–1930-lukujen sanomalehtikirjoittelussa on myös rahapelaamisen alttius lapselle myöhemmällä iällä muihin ”paheisiin”, kuten alkoholin käyttöön ja rikolliseen toimintaan. Toinen yleinen havainto sanomalehtikirjoittelussa on se, että rahapelaamiseen tulisi puuttua ankarammilla keinoilla kuin lopulta puututtiin.

⁶⁸ Lastensuojelulehti 1932.

⁶⁹ Lastensuojelulehti 1932.

⁷⁰ Lastensuojelulehti 1932.

⁷¹ HS 26.1.1939.

⁷² Tiedote: ”Vastuu yksilöstä korostuu Veikkauksen uudessa strategiassa – peliautomaattien pakollinen tunnistautuminen aikaistuu vuodella”, Veikkauksen www-sivu, 31.10.2019.

<https://www.veikkaus.fi/fi/yritys#!/article/tiedotteet/yritys/2019/10-lokakuu/31-vastuu-yksilosta-korostuu-veikkauksen-uudessa-strategiassa> (viitattu 24.1.2021).

3 Pelihimon määrittely

Pelihimolla tarkoitetaan nykyajan kontekstilla tilannetta, jossa rahapelejä pelaava henkilö pelaa rahapelejä toistuvasti, ja sen katsotaan haittaavan henkilön normaalia arkea. Pelihimoinen henkilö on voimakkaasti kiinnostunut rahapeleistä, ja hänen on pelattava suhteellisen suurilla panoksilla saadakseen jännityksen.⁷³ Pelihimoisen katsotaan olevan kykenemätön lopettamaan rahapelaamisen ilman ammattiapua. Pelihimolle on virallinen lääketieteellinen diagnoosi maailman terveysjärjestön WHO:n ICD-tautiluokituksessa, sekä ICD-10-järjestelmässä.⁷⁴

Nykytiedon valossa pelihimon ymmärretään kehittyvän ensimmäisen suuremman voiton myötä. Henkilö muistaa voittamisen tunteen ja tavoittelee sitä yhä uudelleen ja uudelleen. Toisessa vaiheessa pelaaja alkaa häviämään rahaa yli varojensa ja yrittää voittaa rahat takaisin onnistumatta siitä. Kolmanneksi vaiheeksi kuvataan tilannetta, jossa pelaaminen ajaa jo sosiaalisiin ongelmiin; pelaaja menettää työsuhteensa ja perhesuhteensa, sillä rahapelaaminen on alkanut määritellä elämää.⁷⁵

Kun puhutaan pelihimosta ja peliriippuvuudesta, on erittäin tärkeää muistaa sen olevan virallisella tasolla luokiteltu sairaudeksi. Peli- ja huumeriippuvaisten aivojen palkitsemisjärjestelmässä on havaittu samantyyppisiä toiminnallisia häiriöitä, jotka ovat verrattavissa toisiinsa.⁷⁶ Palkinto voittaessa ja samalla sen mukana tuleva miellyttävä olo pysyy mielessä, ja tämä on saatava uudelleen hinnalla millä hyvänsä.

Vaikka termi pelihimo on saanut lääketieteellisen diagnoosin vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla, ei termin käyttö ole siis uusi ilmiö. Termi ”pelihimo” on esiintynyt sanomalehtikirjoittelussa jo 1800-luvun puolelta, ja esiintyy aktiivisesti eri sanomalehtijulkaisuissa tutkimukseni päävuosikymmenillä, eli 1920–1940-luvuilla. Termin ”pelihimo” käyttö sanomalehtien haussa on siis tätä tutkielmaa tehtäessä ollut erittäin merkittävässä osassa.

⁷³ Pelihimon määritelmä, Duodecim Terveyskirjaston [www-sivu](http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00406).
https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00406 (viitattu 17.1.2021).

⁷⁴ Alho 2015, 13.

⁷⁵ Viljamaa 2011, 39.

⁷⁶ Viljamaa 2011, 44.

29.8.1932 Helsingin Sanomissa ensimmäistä kertaa raveja katsomassa oleva ihmettelee:

On kummallista, miten ihmiseen voi tarttua pelihimo helposti. Totalisaattorilla pelattaessa unohtuu aika ja rahapula. Silloin pakostikin huomaa, ettei raha ole ihmiselle sukua. Jotkut voittavat, useimmat häviävät.⁷⁷

Samassa kirjoittaja toteaa, että hänen seurassansa olleille ihmisille ”tarttui pelihimo”. Pelihimoa kuvaillaan kuin jonkinlaisena vaarallisena tautina, joka leviää ihmisten keskuudessa.

Pelihimon itsessään 1920–1940-lukujen sanomalehtikirjoittelussa näen olevan melko vertailukelpoinen tilanteeseen 2000-luvulla – rahapeliongelmissa kärsiviä ihmisiä on jo 1920–1940-luvuilla esiintynyt analysoimassani sanomalehtikirjoittelussa. Kuitenkin tilanne eroaa vuodesta 2021 siten, että rahapelaamisesta tiedetään enemmän kuin 1920–1940-luvuilla. Kun tilanteita vertaa, ei ihmisen biologinen mekanismi itsessään ole muuttunut. Pajatsoa pelannut asiakas on voinut pelata pajatsoa ja voittanut siitä usein isompiakin summia. Tämä on ajanut pelaamaan uudelleen, kunnes hän onkin pitemmässä kaavassa tappiolla. Sama pelaaja on voinut myöhemmin jatkaa esimerkiksi laittomaan peliluolaan, jossa hän onkin pelannut sitten todella suurilla panoksilla, ja ajautunut taloudelliseen ahdinkoon ja mielenterveysongelmiin. Näitä tapauksia on tullut ilmi 1920–1940-lukujen sanomalehtikirjoittelussa.

Tämä pistää havainnoimaan, että eräänlaisen rahapeliongelman porttiteorian voisi soveltaa sanomalehtien representaation osalta. Porttiteoria huumeiden osalta on se, että laillisten tai ”mietojen” huumeiden käyttö toimii ”porttina” kovempiin huumeisiin ja täten suurempaan päihdeongelmaan.⁷⁸ Tämä on hyvin verrattavissa rahapelaamiseen, jossa niin kutsuttu kevyt ja vaarattoman oloinen rahapelaaminen toimii johdattimena eli porttina ongelmia aiheuttavaan pelaamiseen. Tämä teoria rahapelaamisen porttiteoriasta on kuitenkin vain teoreettinen vaihtoehto, ei varsinainen tieteellinen totuus.

Kuitenkin jos 1920–1940-lukujen rahapelaamisen tilannetta vertaa 2020-lukuun, niin rahapelaamisen tarjonta on 2020-luvulla aivan toisella tasolla. Mukaan on tullut internet sekä laajemmat pelaamisen mahdollisuudet. Ihminen pystyy pelaamaan rahapelejä omalla älypuhelimella omasta sängystään, mutta 1920–1940-luvuilla tätä mahdollisuutta ei luonnollisesti ole ollut. Myös ongelmapelaajia varten kehitetyt palvelut ovat kehittyneet aivan

⁷⁷ HS 29.8.1932.

⁷⁸ Kansanterveyslehti 7/2004.

toiselle tasolle kuin tutkimukseni ajankohdassa – sanomalehtikirjoitteluissa, joita olen tähän tutkimukseen läpikäynyt, ei edes oikeastaan esiinny esimerkiksi ohjeita, miten ongelmallisen rahapelaamisen saisi hallintaan.

Oman tulkintani mukaan joissakin tutkimissani sanomalehtikirjoitteluissa ”käsketään” lopettamaan, ihan kuin se olisi sormia napsauttamalla mahdollista. Puolestaan toisissa kirjoituksissa on puhuttu suoraan sairaudesta, mutta se jää kuitenkin tulkinnanvaraiseksi, miten tästä sairaudesta oikein voi parantua. Tästä ylipäätänsä voisi todeta, että tieto peliriippuvuudesta sairautena on 1920–1940-luvuilla ollut alkeellisella tasolla, jos verrataan myöhäisempään tilanteeseen, varsinkin 2000-lukuun. Vertailukelpoista on tosin se, että rahapeliautomaatteja, eli käytännössä ennen 1970-lukua pajatsoja, on haluttu poistaa paikoista, joissa on esiintynyt enemmän rahapelaamiseen liittyviä ongelmia. Tämän voidaan katsoa olevan myönteistä pelihaittojen ehkäisyn osalta.

3.1 ”Tavallisen rahapelaamisen” määrittely 1920–1940-luvuilla

Kun tutkimuksessani pelihimon määrittely on tärkeässä osassa, on myös tärkeää määritellä, mitä on ”tavallinen rahapelaaminen”. Kun mietitään ”tavallista rahapelaamista” tutkimusajankohtanani 1920-luvulta alkaen, on sitä kyseisenä ajankohtana hankala määritellä. Lotto ei vielä tuolloin ollut pelattavissa, joten tavanomaisesta viikoittaisesta lottorivistä ei tässä yhteydessä voi puhua. Pajatsot ja veikkaaminen ovat olleet tutkimukseni ajanjaksolle uusi ilmiö, mutta tavalliseksi kutsuttavaa rahapelaamista on hyvin hankala määritellä tälle ajanjaksolle. Kenties se voisi jollekin olla salaisessa pelisalissa tapahtuvaa pelaamista, vuodesta 1940 lähtien satunnaista vakioveikkaamista, kahvilassa rahapeliautomaatin pelaamista tai arvan ostoa arpajaishuuman vallitessa.

Pajatsoa viikoittain esimerkiksi markalla pelaavan ihmisen ei voi sanoa olevan pelihimon vallassa, jos tämä markan todennäköinen menetys ei vie rahapelaajaa taloudellisiin ongelmiin. Kun ”tavallista rahapelaamista” verrataan pelihimoon ja ongelmapelaamiseen, tärkeässä määrittelyssä onkin se, että koituuko pelaajalle suuria taloudellisia menetyksiä varallisuuteen nähden, sekä se, miten paljon rahapelaaminen koskettaa yksilön elämää. Tämän puolestaan voi yhdistää myös 1920–1940-lukujen kontekstiin. Jos elämä pyörii jatkuvasti rahapelien ympärillä, ja esimerkiksi jos jatkuvalla tasolla peruu ystävien kanssa illanvieton sen takia, että

haluaa pelata rahapelejä, voi yksilölle määritellä pelihimon tai peliriippuvuuden. Tämän kaltaisiin tilanteisiin on ollut viittauksia tutkimissani sanomalehdissä.

Vuonna 2019 THL:n tekemässä tutkimuksessa todetaan 78 prosenttia 15–74-vuotiaista suomalaisista osallistuneen johonkin Veikkauksen järjestämään rahapeliin viimeisen vuoden aikana. Suosituimpia pelejä, lottopelejä tai Jokeria pelasi 63,6 prosenttia pelaajista. Kuitenkin rahapeliongelmasta kärsineitä loton pelaajia oli vuonna 2019 vain 3,8 prosenttia. Vuonna 2019 reilu kolme prosenttia todetaan olevan ongelmapelaajia, ja noin 10,7 prosenttia on pelannut vuoden 2019 aikana riskitasolla. Vaikka tämä on suhteellisen korkea luku, voi tilastoista kuitenkin päätellä, että suuri osa suomalaista osaa ”pelata maltilla”, kuten Veikkauksen slogan 2010-luvulla on kuulunut.⁷⁹

On kuitenkin vaikeaa verrata nykypäivän tilannetta 1920–1940-lukujen tilanteeseen. Arpajaiskuumeen aikana 1920-luvulla voisi pelkästään termistä ”arpajaiskuume” päätellä, että suhteellisen suuri osa kansasta olisi ainakin kerran kokeillut raha-arpajaisia. Täytyy myös huomioida, että kaikki rahapelaamista harrastaneet henkilöt eivät ole tehneet siitä kirjoituksia sanomalehtiin. Täydellistä tietoa rahapelaajien määrästä tutkielmani ajankohdassa on mielestäni mahdotonta määritellä.

3.2 Pelihimon ensimmäiset esiintymiset 1800-luvun sanomalehdistössä

Marketta Takkala toteaa vuonna 1979 julkaistussa teoksessa *Lehdistöhistoriallisia tutkimuksia 1*, että 1800-luvun viimeisille vuosikymmenille asti sanomalehtien ”pääuutiskanavana” eli nykyaikaisesti ajateltuna lähteenä toimi toiset sanomalehdet.⁸⁰ Tämä näkyy myös tutkimieni sanomalehtien raportoinnissa etenkin 1800-luvun puolelta.

⁷⁹ THL:n huhtikuussa 2020 julkaistu tilastoraportti ”Rahapelaaminen ja peliongelmia: Suomalaisten rahapelaaminen 2019”, Julkarin www-sivu. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139636/Suomalaisten%20rahapelaaminen%20ja%20peliongelmia%202019_tilastoraportti%2017.4.20...pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 15.1.2021).

⁸⁰ Takkala 1979, 81.

Ensimmäiset maininnat pelihimosta Kansalliskirjaston aineistopalvelun kautta sijoittuvat vuoteen 1852. Oulun Wiikko-Sanomissa 17.7.1852 todetaan, että:

Jumalan avulla pelastaa sinut pelihimosta. Pelatessa kyllä lysti voittaa, mutta jälkeinpäin en katsonut niitä rahoja oikein saaduksi...onni oli vastainen, niin siitä ei ollut hyvää mieltä.⁸¹

Pelihimo on tässä yhteydessä määritelty asiaksi, jossa Jumala lupaa auttaa ”turmiolta”. Olisi mielenkiintoista pohtia pelihimon ja uskontojen suhdetta. Kristinuskon vahvan aseman myötä 1800-luvulla on myös uhkapelaaminen yhdistetty toiminnaksi, jota voisi käsitellä kristinuskon näkemysten kautta. Olli Alhon artikkelissa vuodelta 1981 uhkapeli todetaan käytännölliseksi ja uskonnolliseksi toiminnaksi; esimerkiksi rituaalinen suhtautuminen joihinkin korttipakan kortteihin.⁸²

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa sanomalehdissä käytettiin pääosin ulkomaalaisia esimerkkejä. Esimerkkinä on toiminut esimerkiksi Sanansaattaja-lehden raportointi New Yorkista, jossa pelihimon kuvaillaan selvästi liittyvän rikollisuuteen ja laittomuuksiin.⁸³ Mielenkiintoinen huomio on myös 3.5.1873 julkaistussa Keski-Suomen artikkelissa: pelihimoon katsotaan erityisesti syyllistyvän kiinalaiset: ”pelihimo on kiinalaisilla rajaton”.⁸⁴ 1800-luvun raportoinnista saa sen kuvan, että pelihimo on melko uusi ja tuntematon, mutta yksilön kohdalla vaarallinen ilmiö. Omien havaintojeni mukaan sanomalehtikirjoittelu pelihimosta ja rahapelaamisesta lisääntyi vuosisadan vaihtuessa 1900-luvulle, kuitenkin merkittävä kirjoittelu lisääntyi 1920-luvulta alkaen.

1800-luvun lopun sekä 1900-luvun alun pelihimosta kertovissa julkaisuissa on käytetty myös ymmärtääkseni fiktiivisiä tarinoita, joissa on havaintojeni mukaan varoiteltu pelihimon vaaroista. 30.11.1863 Helsingin Uutisten kertomuksessa ”Kortinlyöjä” kerrotaan seuraavasti: ”Pelihimon seuraukset olivat tulleet julkisuuteen, kaikki hänen omaisuutensa oli häwinnyt ja jokainen kylmäkiskoisesti koki häntä kiertää”.⁸⁵ Tästä varoittavasta tarinasta saa sen kuvan, että

⁸¹ Oulun Wiikko-Sanomissa 17.7.1852.

⁸² Alho 1981, 114.

⁸³ Sanansaattaja 15.11.1893.

⁸⁴ Keski-Suomi 3.5.1873.

⁸⁵ Helsingin Uutiset 30.11.1863.

pelihimosta kärsivä ihminen on todella ”sairas”, ja jota muiden tulisi välttää. Tarinat siitä, että pelihimo todella on sairaus, lisääntyivät havaintojeni mukaan varsinkin 1930-luvulla.

3.3 Pelihimon esiintyminen yleisesti 1920–1940-lukujen sanomalehdistössä

27.7.1921 Parikkalan Sanomat raportoi pelihimon levinneen Saksassa ”sodan jälkeen”, eli ymmärrettävästi ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Lisääntyneen pelihimon myötä peliluolat kiellettiin, mutta sen todettiin johtaneen vain ”piilottautumiseen”.⁸⁶ Tämän piilottautumisen tulkitseen merkitsevänä esimerkiksi laitonta peliluolaa. Samassa artikkelissa pelaamisen kerrotaan tapahtuvan varsinkin Pohjois- ja Itä-Berliinin työväenkorsteleissa: ”suuret rahasummat virtaavat joka päivä ja yö työmiesten taskuista ammattipelureille”. Hyvin mielenkiintoinen toteamus artikkelissa on se, että pelihimon katsotaan ”tarttuvan” naisiin voimakkaammin kuin miehiin: naisten myös kerrotaan häviävän suurempia summia. Poliisit ovat päässeet jäljille näistä laittomista peliluolista, ja sen takia peliluolat joutuvat jatkuvasti vaihtamaan sijaintiaan. 3.11.1925 julkaistussa Länsi-Uusimaassa on taas esimerkki ulkomaisesta pelihimotarinnasta:

Pelaaja kadottaa aina, sanoo muuan vanha sananlasku. Voittakoonpa hän kuinka usein hyvänsä, vetäytyköönpä syrjään vaikka kokonaisen omaisuuden omistajana, luvatkoon, ettei hän enää koskaan pelaa, niin enemmän tahi myöhemmin hänestä joka tapauksessa tulee peli(into)himon uhri.⁸⁷

Artikkelissa on myös synkempi tarina Ranskasta: rahasto, jonka varoja käytettiin ”pelihimon onnettomille uhreille”, perustettiin. Yhdelle onnettomalle pelurille jopa annettiin elinkautinen eläke, ymmärtääkseni juuri tästä rahastosta. On varsin mielenkiintoista pohtia sitä, että ulkomaalaisista ”varoituksista” huolimatta rahapelaamisen eri muotoja laillistettiin ja rahapelitarjonta lisääntyi 1920-luvulta eteenpäin Suomessa. Lehtiartikkeleissa on muutenkin tullut ilmi pelaamisen järjettömyydestä, eli käytännöstä huonoista voittomahdollisuuksista,

⁸⁶ Parikkalan Sanomat 27.7.1921.

⁸⁷ Länsi-Uusimaa 13.11.1925.

etenkin pitkällä tähtäimellä. Yksittäisenä päivänä pelaaja saattaa hyvinkin jäädä voitolle, mutta pelaamisen jatkuessa todennäköisyydet voittojen jatkumiselle vähenevät olemattomiin.

Työväenopistojen liiton pyrintöjen äänenkannattaja -julkaisussa vuodelta 1923⁸⁸ on julkaistu pelihimosta kärsivän miehen tarina. Tältä mieheltä pelihimo on riistäytynyt käsistä. Hän on kaksi kuukautta pystynyt taistelemaan pelihimoaan vastaan, mutta sortuu nyt alkoholinkäytön myötä rahapelaamaan vanhojen ystäviensä kanssa. Hän on aikaisemmin luvannut naisystävälleen pysyvänsä kuivilla rahapelaamisesta, mutta pelihimo ja sosiaalinen paine korttipelaamiseen rahapanoksilla on erittäin suuri. Lopulta hän häviää kaikki rahansa, ja ajautuu väkivallan tekoon, kun vastapelaaja ehdottaa, että hän asettaisi naisystävänsä panokseksi korttipeliin. Tässä pelihimoon yhdistetään seksuaalisen ahdistelun elementti.

Jääkäriliiton Jääkäri-invaliidi-julkaisussa todetaan, että pelaaja on erityisen altis pelihimolle, kun hänellä ei ole pelatessa tietoa huomisesta. Tulkitseen tämän tilanteeksi, jossa pelaaja on tappiolla alkuperäisiin varoihin nähden. Samalla hän väheksyy säästäväisyyttä:

Jos on mennäkseen niin menköön, kyllä ruunu poikansa hoivaa. Mutta jos on tullakseen! Siinäpä se, arvon herrat, jos on tullakseen, niin se merkitsee yltäkylläisyyden ja riemun hetkiä...Voittaja saattoi niillä varsin komeasti hurvitella.⁸⁹

Samassa julkaisussa kertoja toteaa kauppaavansa päivän leipäannoksestaan pienen osuuden, jotta pääsisi peliin takaisin. Lopulta hän pääsee tällä leipäannoksesta saadusta rahasta voitolle toistasataa Saksan markkaa. Tämän jälkeen hän toteaa lopettavansa pelaamisen. Hän kuluttaa voittamansa rahat muun muassa ravintolassa, ja kun rahat loppuvat, kertoja päätyy taas pelaamaan menestyksettä. Tästä tarinasta voi havaita useita ilmiöitä, joita pelihimoon yhdistetään; aluksi pelataan ja saadaan pelihimo päälle, sen jälkeen hävitään ja uhrataan jo enemmän kuin olisi varaa, sitten voitetaan ja todetaan itselle, että nyt pelaaminen loppuu. Kuitenkaan viimeinen ei toteudu, vaan kun voitto on kulutettu, vanhat lupaukset unohtuvat. Voitonhimo usein lisää pelihimoa ja saattaa nostaa panoksia.

⁸⁸ Työväenopisto: Työväenopistojen liiton (johon kuuluu työväen-, kansalais- ja vapaaopistoja) pyrintöjen äänenkannattaja 1923.

⁸⁹ Jääkäri-invaliidi 1928.

Tampereen Sanomat 8.7.1937 kuvailee pelihimoa seuraavasti:

Itse pelihimosta voidaan sanoa, että se on niitä vaikeimpia sielullisia sairauksia, joista harvoin parannutaan. Pelipaikkojen omistajatkin tietävät sen, ja siksi he koettavat kaikenlaisin keinoin saada mahdollisia varakkaita uhreja houkutelluksi pelihimon piiriin.⁹⁰

Tämä artikkeli toteaa suorasanaisesti pelihimon sairaudeksi. Onkin erittäin mielenkiintoista verrata tilannetta nykypäivään. Maailman terveysjärjestö (WHO) luokitteli peliriippuvuuden sairaudeksi vasta vuonna 2018 julkaistussa uudessa ICD-11-tautiluokituksessa.⁹¹

Helsingin Sanomissa 23.6.1937 ihmisten pelihimon kuvaillaan kasvaneen yhteiskunnassa niin suureksi, että jonoja muodostui paikkojen edustoille, joissa on rahapeliautomaatteja vapaasti ihmisten tarjolla.⁹² Artikkelissa pohditaan pelaamisen haittoja sisältäen ikävän esimerkin linja-auton kuljettajasta, joka pelaa autonsa ja koko omaisuutensa. Tämä tarina voisi olla myös nykypäivän peliriippuvaisen tarina.

Savo-lehdessä 2.2.1939 on jopa pohdittu, että enemmistö kansasta olisi valmis säätelemään rahapeliautomaattien toimintaa;

Mutta jos nyt esittäisi vaatimuksen, että lainsäätäjä rupeaisi entraamaan peliautomaattiasetusta, niin varmasti saisi puolen valtakuntaa vastaan. Aivan varmasti. Ja, miksi? Vain siksi, että pelihimo on jo vallannut tämän kansan. Tai erään vussin osan siinä määrin, että sen yksilöt tuntisivat asemansa ja elämänsä vallan mahdottomaksi, jos ei saisi pelihimoaan tyydyttää.⁹³

Kun tutkii 1940-lukua ja termin ”pelihimo” esiintymistä sanomalehdissä, huomaa raportoinnin laskevan dramaattisesti: vuosien 1940–1949 välillä Kansalliskirjaston digitaalisen aineiston määrä on 13, kun hakee termillä ”pelihimo”. Miksi pelihimosta ei löydy ainakaan

⁹⁰ Tampereen Sanomat 8.7.1937.

⁹¹ ”Inclusion of “gaming disorder” in ICD-11”, WHO:n www.sivu, 14.9.2018.

<https://www.who.int/news/item/14-09-2018-inclusion-of-gaming-disorder-in-icd-11> (viitattu 10.3.2021).

⁹² HS 23.6.1937.

⁹³ Savo 2.2.1939.

Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistosta kuin näin vähän tuloksia? Tulosta voi selittää sillä, että toinen maailmansota 1939–1945 luonnollisista syistä vähensi rahapelaamista. Myös sota-aikaa seurannut valvontakomissio ja 1940-luvun lopun epävakaa poliittiset olot ovat varmasti vaikuttaneet eri asioista raportointiin. Olen kuitenkin havainnut, että pelihimosta raportointi 1940-luvulla on erittäin pientä, jos verrataan aiempiin vuosikymmeniin. Voiko pelkällä hankalalla kansainvälisellä politiikan tilanteella selittää sen, miksi ”pelihimotarinat” jäivät 1940-luvulla paitsioon?

Laatokka-lehdestä löytää yhden haun ”pelihimo”-termillä vuosina 1943 sekä 1944. Mielenkiintoinen lyhyt raportti löytyy Laatokka-lehdessä 27.4.1944, jossa kerrotaan Kemijärvellä pelanneesta ”joukosta”, jossa oli varsinkin yksi mies ”pelihimon valtaamana”. Hävittyään ensin 6 500 markkaa hän hävisi myös pankkikirjansa sekä kellonsa. Viimeiseksi panokseksi hän asetti vaatteensa, jotka hän hävisi pelitovereilleen. Tarina päättyy kuitenkin suhteellisen oudolla tavalla, kun poliisi hakee vaatteet takaisin rahansa hävinneelle pelurille.⁹⁴ Voiko tämän osoittaa olevan jonkinlainen myötätunnon osoittaminen peliriippuvaiselle henkilölle?

Onko kuitenkaan toinen maailmansota sen jälkiseurauksineen ainoat syyt sille, että pelihimoa ei haluttu pitää yllä sanomalehtikeskustelussa? Miten Veikkauksen ja RAY:n perustamiset vaikuttivat siihen, kuinka rahapelaamisen kielteisistä vaikutuksista raportoitaisiin yleisissä sanomalehtijulkaisuissa? 1940-luvun raportointi sanomalehdissä kohdistui veikkaustulosten raportointiin, ei pelihaittoihin. Veikkaus markkinoi varojensa menevän yhteiseen hyvään, sota-aikana esimerkiksi sotainvalideille ja muille sodista kärsineille. Onko tämä yksi syy, miksi pelihimosta ja ylipäättänsä rahapelaamisen haittapuolista raportointi jäi 1940-luvulla vähemmälle? Kun rahapelaamisella saatiin valtiolle merkittäviä tuottoja aikaan, sitä ei varmastikaan haluttu enää lopettaa.

⁹⁴ Laatokka 27.4.1944.

3.4 Pelihimoon liitetyt kielteiset ilmiöt, kuten alkoholi, rikollisuus ja laittomat peliluolat

Alkoholin voidaan katsoa olevan tärkeässä osassa rahapelaamiseen liittyvässä riskinkäytössä, varsinkin tappiollisen kierroksen jälkeen.⁹⁵ Alkoholi tunnetusti vähentää estoja, ja tämä on ongelmallista rahapelaamisen kanssa – juopuneena rahapelaaminen on estottomampaa ja riskinottokynnys matalampi.⁹⁶ Kansainvälisen tutkimuksen mukaan päihteiden käyttö ja varsinkin alkoholin käyttö lisää riskiä rahapeliongelman kehittymiseen.⁹⁷ Toisaalta myös rahapelaaminen voi olla oire alkoholiriippuvuudesta. Alkoholin käytön ansiosta panokset voivat olla usein suuria verrattavissa rahasummaan, mikä pelaajalla olisi oikeasti varaa hävitä. Ei kuitenkaan voida sanoa yksiselitteisesti, että humalassa oleminen on ainoa syy korkeille kierrospanoksille.

Kuitenkin jo historiallisessa kontekstissa alkoholin ja rahapelaamisen yhdistäminen todetaan hyvin ongelmalliseksi. Idän suomalaisen raittiuskansan liitto valisti⁹⁸ kansaa jo vuonna 1916 kehottamalla välttämään varsinkin peliluolia, sillä alkoholin käytön katsotaan liittyvän olennaisesti rahapelaamiseen. Laittomilla peliluolilla voidaan sanoa olleen merkitys myös alkoholinkäytön osalta, varsinkin kieltolain 1919–1932 aikana. Kuitenkin Jukka Kortelaisen mukaan⁹⁹ on mahdollista, että pajatsoihin upposi rahaa sellaisilta, jotka olisivat muuten käyttäneet nämä rahat alkoholiin, mutta kieltolaki esti sen ainakin moraalin osalta. Laitonta alkoholia eivät kaikki varmasti halunneet ostaa.

Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa todettu esimerkki *Työväenopistojen liiton pyrintöjen äänenkannattaja* -julkaisusta vuodelta 1923 osoittaa, että rahapelaaminen kavereiden kanssa tapahtuu alkoholin vaikutuksen alaisena. Samalla ollaan valmiita pistämään jo oman naisystävänsä panokseksi. Alkoholi yhdistettiin johtavan myös pelihimoon vuonna 1930 Suomen Sosialidemokraattisen puolue toimikunnan julkaiseman *Työväen Kalenterin* artikkelissa *Miksi työväen on taisteltava alkoholia vastaan?*¹⁰⁰ Pelihimo taas rinnastetaan muun muassa prostituutioon, kauppa-avioliittoihin, sukupuolitauteihin ja juoppouteen. Termi kauppa-avioliitosta jää itselleni enemmän tuntemattomaksi. Myös kristillisissä piireissä on oltu

⁹⁵ ”Gamblers under the influence of alcohol place higher bets after losses”, Medical Xpressin [www-sivu](https://medicalxpress.com/news/2019-11-gamblers-alcohol-higher-losses.html), 13.11.2019. <https://medicalxpress.com/news/2019-11-gamblers-alcohol-higher-losses.html> (viitattu 25.1.2021).

⁹⁶ Alho 2015, 104.

⁹⁷ Alho 2015, 102–103.

⁹⁸ I. S. Raittiuskansan liiton kesäjulkaisu 1916.

⁹⁹ Kortelainen 1988, 53.

¹⁰⁰ Työväen Kalenteri 1930.

huolissaan alkoholikäytön ja pelihimon yhteydestä; vuonna 1932 julkaistussa Voitto-Sanomien joulunumerossa nuorukaisen todetaan olevan täydellisesti juoma- ja pelihimon orja.¹⁰¹

Vuonna 1934 julkaistussa *Opintotoveri: itseksenäpiskelijöiden ja opintokerhojen lehti* -julkaisussa kerrotaan kapakkaelämän ja pelihimon yhteydestä. Kertojalla todetaan vielä olevan voimia taistella pelihimoa ja viinanhimoa vastaan, mutta hänen ”tovereillaan” ei.¹⁰² Suomen Kuvalehden julkaisussa vuodelta 1937 kuitenkin painotetaan, että alkoholismi on voimakkaampi intohimo kuin pelihimo.¹⁰³ Tämä voi olla osoitus siitä, että 1930-luvun loppupuolella alkoholismia on pidetty vakavampana ongelmana kuin rahapelaamista. Tämän käsityksen puolesta puhuu myös se, että rahapelaamisen aiheuttamiin ongelmiin on vakavalla tasolla pureuduttu vasta 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien, mutta alkoholin haittoihin puututtiin 1920–1940-luvuilla jo selvästi, esimerkiksi kieltolain myötä vuosina 1919–1932.

Laittomalla peliluolalla tarkoitetaan paikkaa, jossa harrastetaan rahapelaamista (usein) korkeilla panoksilla. Laittomiin peliluoliin on tutkittu liittyneen myös oheisrikollisuutta. Käytännössä vuoden 1889 rikoslaki kielsi kaiken rahapelaamisen. Lakimuutokset 1930-luvulta alkaen, sekä RAY:n ja Veikkauksen perustamiset vuosina 1938 sekä 1940 ovat tässä olennaisessa osassa.¹⁰⁴ Nämä saivat monopolin rahapelaamisen järjestämiseen, joten muu rahapelaaminen on tulkittu laittomaksi. Rahapeliautomaattien säätely poikkesi tästä, ja vasta vuonna 1933 sallittiin rahapeliautomaatit varojen mennessä yhteiseen hyvään.

Riitta Matilaisen artikkelissa *Mitä rahapelaaminen kertoo suomalaisten historiasta?* kerrotaan, että laitonta rahapelaamista on harrastettu esimerkiksi tukkikämpillä, armeijassa sekä kaupunkien peliluolissa. Samalla Matilainen toteaa, että luotettavaa ja tarkkaa tietoa kaupunkien laittomista peliluolista on vaikeaa saada.¹⁰⁵

Sanomalehdistä löytyy kuitenkin artikkeleita kaupungeissa sijaitsevista laittomista rahapeliluolista. Kesäkuussa 1937 eri sanomalehdissä oli raportointia Helsingissä sijainneesta laittomasta peliluolasta. Suomen Sosialidemokraatti -lehdessä 8.6.1937 sekä Maalaisliiton kannattajalehdessä Ilkassa 9.6.1937 raportoidaan Helsingin Korkeavuorenkadulla sekä Etelä-Esplanadilla sijainneista laittomista peliluolista. Artikkelin¹⁰⁶ mukaan venäläisessä kauppaklubin kerhuhuoneistossa on harjoiteltu laitonta uhkapelaamista jo kaksikymmentä

¹⁰¹ Voitto-Sanoma 1932.

¹⁰² Opintotoveri: itseksenäpiskelijöiden ja opintokerhojen lehti 1934.

¹⁰³ Suomen Kuvalehti 16.1.1937.

¹⁰⁴ Matilainen 2010, 16–17.

¹⁰⁵ Matilainen 2010, 19.

¹⁰⁶ Ilkka 9.6.1937.

vuotta. Artikkelissa todetaan korkeimpien panosten olleen useita tuhansia markkoja, mutta myös pienempiä summia pelattiin. Yhden henkilön mainitaan pelanneen jopa satojatuhansia markkoja.

Artikkelissa myös todetaan peliluolan olleen omistajilleen sekä henkilökunnalle erittäin tuottava. Kerhon kirjanpidossa todetaan esimerkiksi vuonna 1935 kerhon saaneen 360 000 markan tulot.¹⁰⁷ 1930-lukuun suhteutettuna tuota rahasummaa voidaan pitää melko merkittävänä. Artikkelissa todetaan myös, että näissä peliluolissa pelanneet ovat olleet ”rahamiehiä”, joilla on ollut varaa hävitä suurempiakin summia rahaa. Samalla kuitenkin todetaan, että rahapelaajina on ollut ihmisiä, joilla ei ole suuremmin ollut varaa hävitä ollenkaan rahaa, ja he eivät ole olleet kykeneväisiä vastaamaan tappioista.¹⁰⁸ Tästä voidaankin päätellä, että näissä peliluolissa kävi ihmisiä varallisuudesta huolimatta. Kuitenkin intressit siellä rahapelaavien osalta tuntuivat vaihtelevan: ”rahamiehillä”, kuten artikkelissa on käytetty termiä, on ollut varaa hävitä suurempiakin summia, mutta köyhät eivät ole pystyneet vastaamaan tappioista aiheutuvia rahanmenetyksiä. Rahapelaaminen laittomasti on siis selvästi kiinnostanut henkilön varallisuudesta riippumatta.

Ilkan artikkelissa¹⁰⁹ mainitaan termi pelihimo ja sen tyydyttäminen. Artikkelista voi tehdä sen päätelmän, että ihmisen pelihimo on ollut niin kova, että hänen on ollut pakko pelata sen laittomuudesta huolimatta. Saman artikkelin lopuksi epäillään, että Turussakin on laittomia peliluolia joihin viranomaiset tulevat kiinnittämään enemmän huomiota. Suomen Sosialidemokraatti -lehden artikkelissa tehdään mielenkiintoinen huomio siitä, että ennen tämän tapauksen paljastumista Suomi on kuulunut ”viattomiin maihin” eli ymmärtääkseni maihin, joissa laitonta uhkapelaamista ei harjoiteta. Nyt Suomi on ”astunut kansainväliselle tasolle”.¹¹⁰

Kuitenkin molemmissa artikkeleissa (Ilkka ja Suomen Sosialidemokraatti) todetaan, että tämä venäläinen kauppahuoneisto on pyörittänyt salaisia peliluolia jo vuonna 1918 eli melkein kaksikymmentä vuotta. Miten on mahdollista, että tähän puututtaisiin vasta 1930-luvun lopulla? Näkemykseni mukaan Suomi oli astunut jo aiemmin tälle ”kansainväliselle tasolle”, esimerkiksi 1920-luvun ja rahapeliautomaattien myötä.

¹⁰⁷ Suomen Sosialidemokraatti 8.6.1937.

¹⁰⁸ Suomen Sosialidemokraatti 8.6.1937.

¹⁰⁹ Ilkka 9.6.1937.

¹¹⁰ Suomen Sosialidemokraatti 8.6.1937.

Rahapelaamiseen ja varsinkin rahapeliautomaatteihin voidaan joissain määrin liittää aggressiivinen käyttäytyminen: vuoden 1932 lopussa sisäasianministeriö sai kirjeen, jossa todetaan, että ”taitavuusrahapeliautomaateista on pääkaupungissa tullut maanvaiva”. Kirjeeseen liitettiin Helsingin kaupungin poliisilaitoksen lausunto, jossa todettiin rahapeliautomaatteihin kohdistuvan rikoksia ja ilkivaltaa.¹¹¹

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksessa vuoden viimeisenä päivänä 1932 kerrotaan tapahtumasta, jossa mies on pelannut rahapeliautomaattia kahvilassa samalla käyttäytyen aggressiivisesti. Mies on kahvilan omistajan mukaan vakituinen pelaaja, joka ei edes osta kahvilasta mitään tuotteita. Miehen todetaan hävinneen kaikki hänen sen hetkiset rahansa eli 40 markkaa. Kirjoituksessa tuli ilmi se, että peliautomaatit tulisi siirtää ”parempiin paikkoihin”.¹¹²

Lokakuussa 1929 eri sanomalehdissä (Etelä-Suomi, Uusmaalainen, Kotimaa) oli suhteellisen paljon raportointia Helsingissä tapahtuneesta virkamiehen kavallustapauksesta. Kotkassa lokakuussa 1929 ilmestyneessä Etelä-Suomi-lehdessä todetaan varatuomari Vilskmanin kavaltaneen jopa kaksi miljoonaa markkaa eli vuoden 2020 kurssin mukaan jopa 623 000 euroa¹¹³, joista suurin osa oli pelattu peliluolassa.¹¹⁴ Samalla todetaan, että Helsingin poliisi tutkii peliluolia; peliluolia voisi olettaa olevan enemmänkin, kuten varmasti on ollutkin.

Myös 1.10.1929 Uusmaalainen-lehti kertoo samasta Helsingissä tapahtuneesta kavalluksesta: kavalluksen todetaan olevan ”suurimpia mitä maassamme on sattunut”.¹¹⁵ Tässä artikkelissa puhutaan suoraan kavalluksen johtuneen pelihimosta sekä ylellisistä elämäntavoista. Saman artikkelin loppupuolella puhutaan myös ”juomahimosta”, joka liittyy taas myös kavalluksen ja pelihimon yhteyteen alkoholinkäytön kanssa. Luottamus kansalaisten osalta Helsingin rahoja käsitteleviin virkamiehiin on vähentynyt, vaikka samalla todetaan, että kavallustapauksia on ollut vähän.

¹¹¹ Kortelainen 1988, 74.

¹¹² HS 31.12.1932

¹¹³ Rahamuseo, rahanarvolaskuri. <http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN> (viitattu 4.2.2021).

¹¹⁴ Etelä-Suomi 12.10.1929.

¹¹⁵ Uusmaalainen 1.10.1929.

Samalla artikkelissa todetaan, että kavallukset joudutaan korvaamaan veronmaksajien rahoilla, ja tämä aiheuttaa veronmaksajien suuttumusta. Oireilua eli kavalluksia on ilmaantunut enemmän:

Ei ennusta hyvää maamme tulevaisuudelle. Nämä oireet ovat jatkoa sota-ajan ja sen jälkeen seuranneelle keinottelulle ja tapojen raaistumiselle, joista on aika tehdä jo loppu. Meillä on velvollisuus lapsia ja nousevaa nuorisoa kohtaan ja koko meidän kansamme tulevaisuuden nähden.¹¹⁶

Artikkelissa maalailaan uhkakuvia maan tulevaisuudesta erittäin rajustikin, ja samalla vaaditaan välitöntä muutosta tilanteeseen.

Artikkelista havaintojeni mukaan paistaa selvästi 1920-luvulla vahvana eläneet traumat vuoden 1918 sisällissodan tapahtumista. Onkin erittäin mielenkiintoista pohtia, miten reilut kymmenen vuotta aiemmin sodittu sisällissota on voinut vaikuttaa pelihimoon, ja tässä tapauksessa myös kavalluksiin. Sanomalehtihausta ei löydy ainakaan suoraan tuloksia siitä, kuinka sisällissodan traagiset tapahtumat olisivat vaikuttaneet rahapelaamiseen. On myös erittäin mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon kavaltaneita ihmisiä edes jäi lopulta kiinni.

1.10.1929 julkaistussa Kotimaa-lehdessä todetaan ymmärrettävästi samasta kavallustapauksesta, että vieraitten varojen kavallus on yhteydessä ”epäterveen elämän kanssa”. Uhkapelien tappiot todetaan olevan kavalluksen syynä.¹¹⁷

Kotimaa-lehden artikkeli korostaa enemmän valtion vastuuta pelihimosta:

Nyt puheena olleet ilmiöt ovat muistutuksia, jotka vaativat kiinnittämään vakavasti huomiota myös siihen osuuteen, mikä valtiolla meillä ja muualla on, kun se yllyttää pelihimoa ottaessaan korkeaan suojaansa raha-arpajaiset ja vedonlyönnin kilpa-ajoissa. Tosiasiahan on, että valtiovallan alaisissa raha-arpajaisissa yllytetään kaiken uudenaikaisen reklaamikiihoituksen voimalla pelihimoa, luvaten vähällä paljon, rikkauksia ilman työtä ja vaivaa.¹¹⁸

¹¹⁶ Uusmaalainen 1.10.1929.

¹¹⁷ Kotimaa 1.10.1929.

¹¹⁸ Kotimaa 1.10.1929.

Tämä lainaus osoittaa sen, että valtiovallan on haluttu ottavan laajemman roolin pelihimon ehkäisemisessä vuoden 1929 lopun sanomalehtikirjoittelussa.

Samaisessa Kotimaa-lehden artikkelissa esitelty tunnettu taloustieteilijä Eli F. Heckscher toteaa muun muassa:

Jos valtio haluaa säilyttää itsekunnioituksensa sivistysvaltiona, joka harrastaa kansalaistensa etua, niin se ei saa ryhtyä voittoa itselleen hankkiakseen kiihoittamaan viettejä, jotka se pitää ja joita sen täytyy pitää vahingollisina. Eivätkä nämä keinottelulla hankitut valtionvarat siitä puhdistu, että niillä avustetaan tieteitä ja taiteita; sillä päinvastoin alennetaan tieteiden ja taiteiden arvo kansan silmissä, kun niitä ei pidetä sen arvoisina, että niiden hyväksi katsottaisiin oltavan velvollisia myöntämään rehellisellä työllä hankittuja verorahoja.¹¹⁹

Näen tässä lainauksessa hyvän yhteyden 2010-luvulla yleistyneeseen keskusteluun rahapelaamisesta ja sen aiheuttamista haitoista; yhteiskunnallista keskustelua on syntynyt siitä, että onko moraalisesti oikein tukea esimerkiksi kulttuuri- ja urheilutoimintaa peliriippuvuudesta kärsivillä ihmisillä.¹²⁰

¹¹⁹ Kotimaa 1.10.1929.

¹²⁰ “Veikkaus tahkoaa rahaa, lystin maksavat peliriippuvaiset – Yhtiö panttaa tietoa pelien kulutuksesta”, Suomen Kuvalehden www-sivu, 12.5.2017. <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/veikkaus-tahkoaa-rahaa-lystin-maksavat-peliriippuvaiset-yhtiö-panttaa-tietoa-pelien-kulutuksesta/> (viitattu 26.1.2021).

4 1920-luku: arpajaiskuume ja rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen

4.1 Arpajaiskuume

Jukka Kortelaisen näkemyksen mukaan rahapeleihin suhtauduttiin erityisen kyseenalaisesti 1900-luvun alkupuolella.¹²¹ Tähän on voinut oman näkemykseni mukaan vaikuttaa rahapelaamisen kuvaamisen sanomalehdissä varsin kielteisenä ilmiönä, ja varsinkin käsitys pelihimosta, jota on useassa tapauksessa verrattu vakavampaankin rikollisuuteen. Terminä ”pelihimo” on tulkintani mukaan varsin kielteinen.

Vuonna 1926 rikoslain muutos raha-arpajaisia koskevaa toimintaa kohtaan hyväksyttiin hyvin niukasti eduskunnassa.¹²² 1920-luvulla raportoitiinkin Suomessa ”arpajaiskuumeesta”. Taustalla on rikoslain kohdan muuttaminen: muutoksen kannalla oli varsin lievä enemmistö. Jukka Kortelaisen mukaan tämä on osoitus rahapelaamisen kiistanalaisuudesta.

Taustalla oli Suomalainen Ooppera, joka halusi kohentaa taloustilannettaan raha-arpajaisilla. 2.3.1928 Tuulispää -lehdessä todetaan, että:

Arpoja ei voi nykyisessä yhteiskunnassa voi olla ostamatta...hyvien että pahojen ja kirottujen harrastusten kannatus on nyttemmin pääasiassa joko valtio-avun taikka arpajaisten varassa.¹²³

Tämä kertoo siitä, minkä aseman raha-arpajaiset saivat 1920-luvun lopulla Suomessa. Yhteiskunnan hyvää alettiin rahoittamaan arpajaisilla, samalla markkinoiden rahojen ajateltiin menevän hyvään käyttöön. Artikkelissa myös todetaan, että myyjän tyly käytös on johtanut ihmisen puukottamiseen, kun tämä ei ole suostunut ostamaan arpaa.

¹²¹ Kortelainen 1988, 38.

¹²² Kortelainen 1988, 39.

¹²³ Tuulispää 2.3.1928.

1920-luvulla raha-arpajaisten ”voittamismahdollisuuksia” kuvailtiin 9.12.1923 julkaistussa Uudessa Aurassa seuraavasti:

Jos minulla olisi liikaa rahaa, taikka sanokaamme vaan rahaa käsillä ja ostan jonkun osakkeen esim. pankkiosakkeen, on se melkein samaa kuin ostaisin raha-arpajaisten arvan. Sillä kukaan ihminen ei osaa edeltäpäin sanoa, kuinka suuren osingon osake antaa ja antaako se mitään eikä edes aina sitäkään, saanko rahani joskus takasin.¹²⁴

Raha-arpajaisten voidaan lisänsä ihmisten alttiutta altistua pelihimolle, kuten 3.12.1923 julkaistussa Iltalehden artikkelissa kerrotaan:

Raha-arpajaisia vastaan voidaan ehkä esittää periaatteellisia epäilyksiä; ne saattaisivat synnyttää pelihimoa ja maa voisi pian saada liian paljon raha-arpajaisia. Toisaalta kuitenkin on huomautettava, että nykyään suomalaiset, kuten tunnettua, sängen suuressa määrässä pelaavat ulkomailla tapahtuvissa raha-arpajaisissa ja poistavat maasta tuntuvia pääomia, jotka täällä harjoitettujen arpajaisten kautta jäisivät maahan, että koska nyt kysymykseen tulleet arpajaiset toimeenpantaisiin myöskin ja ehkä juuri pääasiallisesti ulkomailla, niiden kautta vedettäisiin maahan pääomia ja tuotettaisiin vuosittain valtiolle postituloja, jotka ovat arvioitu nousevan hyvinkin yhteen tahi ehkä kahteen miljoonaan markkaan.¹²⁵

Artikkelista voidaan päätellä, että raha-arpajaiset ”saattaisivat synnyttää pelihimoa”. Samalla on kannettu erityistä huolta siitä, että suomalaiset rahapelaavat ulkomailla tapahtuvissa raha-arpajaisissa ja poistavat maasta pääomia. Tämä huoli voidaan yhdistää myöhemmin käsiteltävään Veikkauksen perustamiseen: vakioveikkauksen synnylle tärkeä tekijä oli malli Ruotsista, ja pelitulojen valuminen Ruotsiin haluttiin estää. Toki yhteyden löytää myös nykyaikaan. Nettikasinopelaaminen esimerkiksi Maltalle vie tuloja Veikkaukselta, jolloin ne jäävät menemättä ”yhteiseen hyvään.”

¹²⁴ Uusi Aura 9.12.1923.

¹²⁵ Iltalehti 3.12.1923.

4.2 Rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen

Jukka Kortelainen tuo esille oivan näkemyksen siitä, miten rahapeliautomaattien saapuminen Suomeen 1920-luvulla sopi myös erittäin hyvin sen ajan kuvaan.¹²⁶ Erityisesti kaupunkiväestö pääsi käymään elokuvissa ja tansseissa – miksei myös vapaa-aikaa voisi viettää myös rahapeliänsä kanssa! Kortelainen mainitsee myös erityisesti työväen: rahapeliautomaatilla pelaaminen ei vaatinut niin suurta ”uhrausta” kuin elokuvaalipun ostaminen. Mielestäni ei myös pidä unohtaa sitä, että rahapelaaminen oli aikaansa nähden suhteellisen uusi ilmiö, ja uudet ilmiöt yleensä kiinnostavat ihmisiä; tähän voisi näkemykseni mukaan vaikuttaa myös jo 1800-luvun puolelta alkaneet ulkomailta tulleet tarinat rahapelaamisesta ja pelihimosta.

Rahapeliautomaatit saapuivat Suomeen 1920-luvun puoliväliin mennessä Saksan esimerkin mukaisesti.¹²⁷ Rahapeliautomaatit olivat 1920-luvulta alkaen käytännössä pajatsoja. Pajatsot säilyttivät suosionsa pitkälti vuosisadan loppuun, osittain jopa 2000-luvun puolelle. Tärkeässä osassa rahapeliautomaattien saamiseksi Suomeen olivat yksityiset liikemiehet, mutta myös yritykset, kuten Dayton Vaaka Oy sekä Oy Protos Ab. Myös Mannerheimin lastensuojeluliitto lähti harjoittamaan rahapeliautomaattitoimintaa. Tämä on näkemykseni mukaan tärkeä käännekohta rahapelaamisen kehittymiselle Suomessa. Kuitenkin pajatsoja ei voi täysin verrata 1970-luvulla yleistyneisiin nopeatahtisiin peleihin eli käytännössä hedelmäpeleihin. Hedelmäpelit aiheuttavat tutkitusti eniten riippuvuutta.¹²⁸

Kuitenkin rahapeliautomaattien Suomeen saapumisen jälkeen 1920-luvun loppupuolella vastustus rahapeliautomaatteja kohtaan alkoi lisääntyä entisestään. Tämä on oman näkemykseni mukaan varsin luonnollista ottaen huomioon peliautomaattien kasvaneen määrän esimerkiksi kahviloissa ja muissa vastaavissa paikoissa. Lisäksi sanomalehtikirjoittelu kasvoi, kun rahapeliautomaatteja oli aikaisempaan verrattuna enemmän. Se varmasti on lisännyt vastustusta rahapeliautomaatteja kohtaan. Kortelainen toteaa, että lehtien kriittiset yleisönosastokirjoitukset rahapeliautomaatteja kohtaan kasvoivat, ja toiminta nähtiin jopa ”vaivattomaksi rahankeruuksi”.¹²⁹

¹²⁶ Kortelainen 1988, 53.

¹²⁷ Kortelainen 1988, 53.

¹²⁸ Ehkäise rahapeliongelmat, EHYT ry:n www-sivu. <https://ehyt.fi/uutishuone/uutiset/ota-puheeksi-ehkaise-rahapeliongelmat/> (viitattu 17.1.2021).

¹²⁹ Kortelainen 1988, 58.

Rahapeliautomaattien tarkoitus oli yksinkertaisesti tuoton tekeminen omistajalleen, varsinkin ennen 1933 lakiuudistusta, mikä lisäsi entisestään kriitikoiden tyytymättömyyttä. Omien havaintojeni mukaan varsinkin RAY:n perustamisen jälkeen vuonna 1938 rahapelaamista on voitu perustella enemmän ”yhteisellä hyvällä”. Tätä faktaa tukee kyllä myös se, että rahapelaamisen tuottojen nousun myötä myös avustettavien hyväntekeväisyysjärjestöjen määrä lisääntyi. Kuten aiemmin on tässä tutkimuksessa esitetty, vuodesta 1938 lähtien rahapeliautomaatit saivat olla vain 1. luokan ravintoloissa. Tämän voidaan tulkita vaikuttaneen erityisesti Kortelaisen ylläpitämään käsitykseen työväen rahapelaamisesta – työläiset eivät tulkintani mukaan karkeasti ottaen viettäneet ainakaan pääasiallisesti aikaa 1. luokan ravintoloissa.

5 1930-luku: rahapelaamisen yleistyminen ja ”yhteisen hyvän” ajattelun synty

5.1 1930-luvun alku ja vuoden 1933 lakiuudistus

Arpajaiskuumeen voidaan sanoa jatkuneen pitkälle 1930-luvulle. Helsingin Sanomissa 16.2.1931 julkaistussa suoraan valtiovarainministerille kohdistetussa yleisönosastokirjoituksessa kritisoidaan erityisen rankalla kädellä raha-arpajaisia:

Viime vuosina ja vieläpä tänä kireänä raha-aikanakin lienee monikin pannut huomioon, miten raha-arpajaisten arvat ovat viikkoja ennen arvontaa loppuunmyytyt. Muutamassa viikossa kootaan kansalta vapaaehtoisesti 5 miljoonaa ja vuosittain 40 miljoonaa markkaa. Sen lisäksi myydään ympäri maata kaikenlaisia miljoona-arpajaisten arpoja ja totalisaattorillakin yritetään koota kansalta rahat pois. Ei voitane myöskään väheksyä niitä ulkomaille meneviä summia, joita kaikenlaiset asiamiehet kokoavat ulkolaisiin obligatio-arvontoihin. Voinemme melkoisella varmuudella väittää, että Suomen kansa on viime vuosien aikoina menettänyt tuollaisiin ainakin 100 miljoonaa markkaa vuosittain. Ja tämä kaikki tapahtuu valtion suosiollisella myötävaikutuksella! Noilla monilla arpajaisilla on saatu kansassa ankara pelihimo hereille, jota tuskin voitaneen jollain uudella kieltolaillakaan ehkäistä, sillä kukapa ei toivoisi sadalla markalla pääsevänsä äkkiä äveriääksi mieheksi. Ja joka kerran on tuohon peliin ryhtynyt, hän jatkaa sitä vaikkapa viimeisillä markoillaan toivossa saada takaisin siihen menetetyt satamarkkansa. Ja näin hukkaa Suomen kansa suurimman osan tuosta sadasta miljoonasta markasta aivan turhaan. Meidän mielestämme on tässä jotakin vinossa.¹³⁰

Lainaan tätä pidempää kirjoitusta, sillä siinä korostuu mielestäni erityisen hyvin yhteiskunnallinen tilanne rahapelien osalta 1930-luvun alussa: arpajaisista edelleen menee

¹³⁰ HS 16.2.1931.

rahaa ulkomaille, ja samalla kansan keskuudessa pelihimo lisääntyy. Kirjoitus on osoitettu suoraan valtiovarainministerille, mikä kertoo kirjoittajan ottavan tilanteen erityisen vakavasti.

Kuitenkin 1930-lukua voidaan kuvailla erityisesti rahapeliautomaattien lisääntymisen vuosikymmenenä, ja samalla rahapelaamisen tulevaisuuden kannalta tärkeän lakiuudistuksen vuosikymmenenä. 1930-luvulla poliittinen keskustelu rahapelien asemasta kiihtyi ja sisälsi monia muutoksia. Tulkintani mukaan arpajaiset menettivät hieman merkitystään, mutta ei kuitenkaan mitenkään dramaattisesti.

Vuonna 1931 käytiin keskustelua yksityisten likeyritysten rahapeliautomaattien toiminnasta – niiden erityisesti koettiin olevan moraalittomia. Keskusteluun osallistui muun muassa maatalousministeriön hallitusneuvos J. T. Hyvönen sekä muita liikemiehiä. Monopolin pystyttämistä alettiin suunnitella osakeyhtiölle, jonka nimeksi olisi tullut ”Kansanterveys” edistäen ”yleistä hyvää”. Hankkeessa ei kuitenkaan edetty vielä seuraavanakaan vuonna, kun monopoliasemaa ei haluttu antaa yksityisten rahapeliautomaattiyrittäjien vetoamuksen vuoksi.¹³¹

Kilpailu rahapeliautomaattien eli käytännössä pajatsojen hallinnasta oli kovaa. Automaatti Teollisuus oli saanut johtavan aseman rahapeliautomaattien osalta talvella 1932. Automaatti Teollisuus ryhtyi myös yhteistyöhön Suomen Kaasusuojelujärjestön kanssa. Tämän yhteistyön kanssa suurempi yleisö saattoi suhtautua rahapeliautomaatteihin hyväksyvämmiin, kun tämän yhteistyön alettua heidän toimintansa ei näyttänyt niin suoralta liiketoiminnalta huono-osaisten kustannuksella. Puolueista varsinkin kokoomus halusi korostaa yksityistämistä, myös jo olemassa olevien valtion liikelaitosten osalta.

Vielä vuonna 1932 Helsingin lastensuojelulautakunta toteaa, että rahapeliautomaatit tulisi kokonaan kieltää, varsinkin, kun niihin kohdistuvaa valvontaa ei saada asianmukaisesti suoritettua.¹³² Vuonna 1933 annettiin uusi asetus koskien rahapeliautomaattien pitämistä julkisissa tiloissa. Tässä asetuksessa tärkeää oli se, että lupa raha-automaatin pitämiseen edellytti sitä, että sen varat menevät hyväntekeväisyyteen tai muuhun ”yleishyödylliseen tarkoitukseen”, ja tästä lähtien raha-automaatteja sai pitää vain ensimmäisen luokan ravintoloissa ja yksityisissä kerhohuoneistoissa.¹³³ Tätä perusteltiin varsinkin pelihaittojen ehkäisyllä, varsinkin vähävaraisten ja nuorten osalta. Toisaalta hämmentävää varsinkin

¹³¹ Kortelainen 1988, 62–63.

¹³² Lastensuojelulehti, 1932.

¹³³ Kortelainen 1988, 81.

nykyajan näkökulmasta on se, että samalla asetettiin voiton ylärajaksi 5 markkaa, kun se nykyään on paljon suurempi tuohon verrattuna. Esimerkiksi Veikkauksen tarjoama Saagarahapeliautomaatti vuonna 2021 mahdollistaa internetversiossa 2 500 kertaisen panosvoiton – yhden euron panoksella maksimivoitoksi ilmoitetaan 2 500 euroa.¹³⁴ 5 markan maksimivoitto tuo myös ajatuksen rahapelaamisen järjettömydestä rahapelaajan kannalta: todennäköisyyksiä laskemalla voi olettaa, että vaikka päävoitto olisi osunut, olisi pelaaja hyvin todennäköisesti panostanut koko päävoiton summan verran, jopa useaan otteeseen.

Vuoden 1932 lastensuojelulehdessä Helsingin lastensuojelutarkastaja toteaa jatkuvan ”sattuman alaisen” rahapelaamisen johtavan kaikkien varojensa menettämiseen, mutta Turun lastensuojelun tarkastaja toteaa taidolla olevan vaikutusta voittamiseen.¹³⁵ Vaasan poliisiviranomaiset puolestaan toteavat, että ”harjaantunut pelaaja voi saada huomattavia voittoja”. Samalla yksityiset yrittäjät säilyttivät oikeuden valmistaa ja omistaa automaatteja, ja tällä he pystyivät pitämään tuottoa yllä rahapelaajien kustannuksella. Erään helsinkiläisen pikkukahvilan omistajan kerrotaan saavan 500–600 markkaa tuloja viikossa rahapeliautomaatin pitämisestä tiloissaan.¹³⁶

Tämän vuoden 1933 asetuksen ei näkemykseni mukaan voida pitää olevan pelihaittojen ehkäisemisen näkökulmasta kovinkaan myönteinen. Täytyy ottaa huomioon, että vuoden 1933 asetusta säädeltäessä mielipiteitä kuunneltiin esimerkiksi Suomen Kaasusuojelujärjestön asiamieheltä, jolla oli varmasti omat intressinsä mukana lakimuutoksissa. Epäjohdonmukaista oli myös se, että eri järjestöt saivat poikkeuslupia rahapeliautomaattien ylläpitämiseen, kuten Vapaussodan Invalidien Liitto, joka sai tämän poikkeusluvan myötä merkittävääkin tulonlisäystä.¹³⁷ Tämä luonnollisesti kiristi rahapeliautomaattien avulla saadusta tuotosta kilpailevien järjestöjen välejä. Vuoden 1933 asetuksessa näkyi myös 1800-luvulta periytynyt vahva holhousmentaliteetti, jolla varakkaammat luokat pyrkivät kontrolloimaan alempiosaisen kansanosien tekemisiä eli tässä tapauksessa rahapelaamista.¹³⁸

23.6.1937 julkaistussa Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksessa todetaan, että aikoinaan annetun asetuksen (eli tulkintani mukaan vuoden 1933 lakiuudistuksen) mukaan toisen ja kolmannen luokan ravintolat eivät saisi enää pitää peliautomaatteja tulonlähteinään.

¹³⁴ Veikkaus, rahapeliautomaatti Saaga. Veikkauksen www-sivu. <https://www.veikkaus.fi/fi/kasino/saaga> (viitattu 9.8.2021).

¹³⁵ Lastensuojelulehti 1932.

¹³⁶ Lastensuojelulehti 1932.

¹³⁷ Kortelainen 1988, 85–86.

¹³⁸ Niemelä 2013, 26.

Kirjoituksessa todetaan, että näitä rahapeliautomaatteja on nyt siirretty ensimmäisen luokan ravintoloihin, hotelleihin ja tavarataloihin. Samalla pelihimon sanotaan kasvaneen niin suureksi, että ”kaksikaan peliautomaattia samassa paikassa ei kyennyt tyydyttämään pelaajien tarvetta”.¹³⁹ Pelihimoon on siis joutunut ihminen, joka käy 1. luokan ravintolassa, eli käytännössä hyväosainen henkilö.

Samassa yleisönosastokirjoituksessa todetaan, että alaikäisten rahapelaamista ei pystytä tehokkaasti valvomaan, ja että pelaajat eivät milloinkaan pääse voittojen osalta ”omilleen”, eli käytännössä rahapelaamisen jatkuttua on aina ajautettu tappiolle. Tämä on tietenkin nykyajankin näkökulmasta loogista: nykyään niin sanottu palautusprosentti Veikkauksen rahapeliautomaateissa on luokkaa 90–95 prosenttia. Käytännössä rahapelaajille palautetaan 90–95 prosenttia rahoista (toiset häviävät, toiset voittavat), ja loput rahat (5–10 %) jaetaan puhtaana tulona Veikkaukselle.

5.2 RAY:n perustaminen 1938, kilpailu rahapeliautomaateista

Vuonna 1937 annettiin asetus rahapeliautomaateista samalla luoden perustan rahapeliautomaattien monopoliasemalle. Tulkintani mukaan tällä luotiin perustaa seuraavan vuoden kehitykselle. Vuotta 1938 voi pitää ehkä merkittävimpänä vuotena rahapeliautomaattien kehityksen osalta; vuonna 1938 perustettiin Rahapeliautomaattiyhdistys eli RAY, joka oli toiminnassa 1.1.2017 asti, jolloin RAY, Fintoto sekä entinen Veikkaus yhdistyivät nykyiseksi Veikkaus Oy:ksi. RAY:ssa pystyi olemaan jäsenenä vain, jos yhdistys oli hyväntekeväisyysyhdistys ja samalla tuki maanpuolustustyötä.¹⁴⁰ Ehdot ovat olleet siis sinänsä tiukat.

RAY:n perustamisen tarkoituksena oli tasavertaistaa tuotonjakoa yhdistysten välillä. Samalla ravintoloitsijoiden osuutta tuotosta laskettiin, erityisesti sisäministerin ja tulevan presidentin Kekkonen ansiosta. Samalla haluttiin kiinnittää huomiota sosiaalisiin ongelmiin – rahapeliautomaatteja ei sijoitettu kaikille vanhoille paikoille, jotka katsottiin olevan haitaksi tietyille väestöosalle. Näkisin tämän olevan yksi rahapelaamiseen liittyvää vastuullisuutta lisäävä tekijä 1930-luvun lopulla. Täytyy kuitenkin edelleen huomioida, että 1930-luvun

¹³⁹ HS 23.6.1937.

¹⁴⁰ Kortelainen 1988, 94.

kontekstissa rahapelaamisen osalta ei esimerkiksi valtiollisella tasolla puhuttu mistään vastuullisuudesta liittyen rahapelaamiseen. Rahapeliongelmaa ei oikeastaan edes tunnustettu, ainakaan valtiollisella tasolla.

RAY onnistui nostattamaan rahapeliautomaateista saatavaa tuottoa: vuoden 1938 huhti-joulukuussa RAY onnistui nostamaan tuottoa yli 1,5 miljoonaa markkaa enemmän kuin ennen RAY:n perustamista.¹⁴¹ Huomattavaa on se, että avustuksia annettiin jopa 84 järjestölle, mikä on suuri nousu aiempaan verrattuna. Avustusten hakemisesta ilmoitettiin sanomalehdissä, minkä voi katsoa olevan syynä tähän. RAY:n perustaminen johti myös siihen, että yksityisten raha-automaattien valmistajien toiminta tuli päätökseensä, sillä RAY otti tehtäväkseen itse rakentaa ja huoltaa rahapeliautomaattinsa. Tämä on näkemykseni mukaan yksi käänköpiste siinä, kuinka yksityiset henkilöt tai yritykset eivät enää taloudellisessa mielessä hyötyisi henkilökohtaisesti rahapeliautomaateista.

Jukka Kortelaisen näkemyksen mukaan vuodesta 1939 RAY ryhtyi tarkemmin valvomaan rahapeliautomaattien sijoituspaikkoja ja käyttöä ravintoloissa (vrt. lakiuudistus 1938: rahapeliautomaatit vain 1. luokan ravintoloissa). Ravintoloiden valvonnan lisääntyessä myös sanomalehtien kriittiset mielipidekirjoitukset etenkin vähävaraisten ja alaikäisten rahapelaamista kohtaan lisääntyivät.¹⁴²

¹⁴¹ Kortelainen 1988, 109–111.

¹⁴² Kortelainen 1988, 112.

6 1940-luku: Veikkauksen perustaminen ja rahapeliautomaattien aseman kehittyminen

6.1 Veikkauksen perustaminen ja mainonta 1940-luvulla

Veikkauksen perustamiselle on esitetty useita eri syitä. Rahan puuttuminen, urheilu sekä yhteiskunnallisen vastakkaisasettelun vähentyminen ovat tulkintani mukaan ne tärkeimmät syyt Veikkauksen perustamiselle. Kun talvisota 1939–40 kulutti valtion resursseja laajasti, todettiin, että urheilun määrärahoja ei voida enää lisätä.¹⁴³ Tämä tulkintani mukaan puolestaan herätti vastustusta ”urheiluhullussa” kansassa, joka on tottunut ahmimaan kultamitaleita varsinkin 1920- ja 1930-lukujen olympialaisissa.

Veikkauksen perustamiseen vaikutti myös läheisen naapurimaan, Ruotsin, esimerkki rahapelitoiminnan järjestämisestä. Ruotsissa oli aloitettu jo vuonna 1934 jalkapallokohteisiin keskittynyt urheiluveikkaus, jonka toiminnasta vastasi hallitukselta yksinoikeuden saanut peliyhtiö Tipstjänst.¹⁴⁴ Tipstjänstin perustamiseen vaikutti se, että Ruotsissa harrastettiin laajalti laitonta jalkapalloveikkaamista.

Jukka Ahosen mukaan Ruotsin hallitus ei laillistanut jalkapalloveikkaamista ainoastaan tulojen lisääntymisen takia, vaan siitä haluttiin tehdä sosiaalisesti hyväksyttävää; esimerkiksi Ruotsissa veikkaamisen ollessa vielä laitonta veikkaamista järjestettiin epävirallisesti erityisesti teollisilla työpaikoilla. Tähän liittyy vielä varsin mielenkiintoinen poliittinen aspekti, sillä erityisesti epävirallisen ja laittoman jalkapalloveikkaamisen katsottiin olevan työnantajien ja yhteiskunnallisen eliitin toimesta vasemmistososiaalista toimintaa.¹⁴⁵

Tilanne oli selkeästi kääntynyt pääläelleen, sillä jo vuonna 1936 veikkaustoimintaa yritettiin käynnistellä. Silloin jopa 2000 vakioveikkauskuponkia lähetettiin Ruotsiin – kilpailevaan maahan. Tämä näkemykseni mukaan nähtiin suurena ongelmana. Rahan puute ja urheilun merkityksen kehitys johti siihen, että Työväen Urheiluliitto eli TUL, Suomen Valtakunnan Urheiluliitto eli SVUL sekä Suomen Palloliitto allekirjoittivat 17.7.1940 sopimuksen uudesta veikkausyhtiö Oy Tippaustoimisto Ab:n yhtiösopimuksesta.¹⁴⁶ Veikkauksen perustaminen on

¹⁴³ Ylikangas 1990, 15.

¹⁴⁴ Ahonen 2019, 37.

¹⁴⁵ Ahonen 2019, 37.

¹⁴⁶ Ylikangas 1990, 18.

mielestäni vertailtavissa Raha-automaattiyhdistyksen perustamiseen pari vuotta aiemmin vuonna 1938 -valtion holhous oli taustalla erittäin vahvasti Veikkauksen perustamisesta alkaen¹⁴⁷ ja sen tarvitsi hakea jatkuvasti eri toimilupia, joilla oli samalla varsin lyhyt kesto aika.

On myös huomattavaa, että Veikkauksen tapauksessa valtion saamat tulot tulisi ohjata urheilua edistäviin tarkoituksiin.¹⁴⁸ On kuitenkin eri asia pohtia, voiko urheilun tukeminen olla sitä samaa ”yleishyödyllistä tarkoitusta” kuin RAY:n aseman puolesta perusteltiin vuonna 1938. RAY:n saamia tuloja suunnattiin muun muassa lastensuojeluun. Toki urheilulla voidaan katsoa olevan suuri vaikutus ihmisen fyysiselle sekä henkiselle terveydelle.

Veikkauksen perustamisen myötä syntyi myös tarve luoda sen oma asiamiesverkosto. Sanomalehdet toimivat yhtenä väylänä tavoittaa asiamiestyöstä kiinnostuneita liikkeitä ja yksityisiä henkilöitä. Onkin mielenkiintoista huomioda, että yksityishenkilön halutessa asiamieheksi, hänen tuli olla ”suurten kauppaliikkeiden palveluksessa oleva henkilö”.¹⁴⁹ Tämähän on rajoittanut jo selvästi sitä, kuka on voinut lopulta hakea uuden vasta perustetun Veikkauksen asiamieheksi. Mielenkiintoista on myös, että Veikkauksen toiminnan aloittamiseksi lakimuutokset sen toiminnan aloittamiseksi saatiin aikaan tulkintani mukaan varsin nopeasti. Kun Veikkauksen johtokunta päätti 20.8.1939, että ensimmäiset veikkausottelut pelattaisiin 7.–8.9.1940, niin jo 23.8.1939 asetus vedonlyönnistä meni läpi. Samalla hinnaksi tuli korkeintaan 100 markkaa.

Sanomalehdillä oli myös tärkeä osa Veikkauksen mainontaa. Sota-ajan ja 1940-luvun läpi Veikkausta mainostettiin urheilun sekä sodasta kärsineiden tukemisella. Sota-aikana luonnollisesti korostui enemmän sodasta kärsivien auttaminen, esimerkiksi joulukuussa 1943 todettiin veikkaamisella tuettavan urheilua.¹⁵⁰ Syksyllä 1940 Veikkaus käytti mainontaan noin 35 000 markkaa. Lisäksi sanomalehdet mainostivat Veikkausta ilmaiseksi, mikä on myös mielenkiintoinen ilmiö.

Laatokka-lehti piti Veikkausta yllä raportoinnissaan läpi sen perustamisesta pitkälle 1940-luvulle. 27.8.1940 julkaistussa Laatokka-lehdessä todetaan lyhyesti, että ensimmäinen veikkaus suoritetaan todennäköisesti syyskuun alussa. Samalla artikkelissa todetaan, että varat menevät urheilua edistäviin tarkoituksiin.¹⁵¹ Myöhemmin 17.9.1940 julkaistussa Laatokka-lehdessä

¹⁴⁷ Ylikangas 1990, 19.

¹⁴⁸ Ylikangas 1990, 23.

¹⁴⁹ Ylikangas 1990, 21.

¹⁵⁰ Laatokka 12.12.1943.

¹⁵¹ Laatokka 27.8.1940.

todetaankin, että osanotto ”toiseen veikkaukseen” on ollut jonkin verran vilkkaampi kuin ensimmäiseen veikkaukseen.¹⁵²

Mielenkiintoinen on myös samassa artikkelissa todettu markkinointi helsinkiläisen veikkaajan voittaessa: ”Eilissä tarkistuksessa ilmeni eräs mestariveikkaaja. Tällaista onnensattumaa ei ole esimerkiksi Ruotsissa tapahtunut vuosikausiin.” Ruotsalaisen vedonlyöntikulttuurin merkityksen suuruus Suomessa tulee tässä ilmi, kun helsinkiläisen voittoa verrataan ruotsalaisten menestykseen. Artikkelista saa myös yleiskuvan, että tästä voittotapauksesta voitaisiin olla varsin ylpeitä. Viikkoa myöhemmin 24.9.1940 Laatokka-lehti raportoi kolmannesta veikkasarvonnasta. Tällä kertaa kukaan ei ole saavuttanut päävoittoa. Pelaamisen osuus lisääntyi jopa 32 prosenttia verrattuna edelliseen eli ”toiseen veikkaukseen”.¹⁵³

Veikkauks-lehti perustettiin samana vuonna kuin Veikkauks eli 1940.¹⁵⁴ Tämä lehti oli lähteenä ainutlaatuinen niille, jotka harrastivat veikkaamista. Tämän kohdeyleisö oli kuitenkin veikkaajat itsessään, joten en sisällyttä sen analysointia tähän tutkielmaan sen suuresta kiinnostavuudesta huolimatta. Mielestäni on mielekkäämpää analysoida esimerkiksi ”yleisiä” sanomalehtijulkaisuja, joissa yritettiin saada lisää veikkaajia ”tavallisten lukijoiden” joukosta. Kuitenkin jos asiaa ajatteleekin vain bisneksen näkökulmasta, onkin tärkeää yrityksen kasvun kannalta saavuttaa uusia asiakkaita. Ottaen huomioon esimerkiksi potentiaalisen riippuvuuselementin rahapelien osalta, on epätodennäköisempää, että mainonnan vähäisyyden vuoksi pelaaja lopettaisi rahapelaamisen.

Laatokka-lehden viikoittaiset raportoinnit veikkaustuloksista kertovat tulkintani mukaan suuresta kiinnostuksesta uuteen veikkaustoimintaan. Laatokka-lehti havaintojeni mukaan jatkoi Veikkauksesta raportointia läpi sota-ajan. Näissä raportoinneissa on pääosassa ollut tuloksista kertominen sekä voittajien määrä. Kuitenkin jos tilannetta vertaa nykypäivään, havaintojeni mukaan 1940-luvulla tuloksien yhteydessä tai muissa yhteyksissä veikkaamisesta saatujen tulojen yhteydessä on kerrottu, mihin näitä varoja käytetään.

Vuoden 1941 alusta Veikkauks alkoi mainostamaan toimintojaan mainostoimisto Erva-Latvalan kanssa. Tällä mainostoimistolla on Ahosen mukaan hyvin vahvat yhteydet ”maanpuolustukselliseen propagandatoimintaan”. Tästä mainostoimisto veloitti jopa 750 000 markkaa, mikä on Jukka Ahosen mukaan merkittävä summa, ottaen huomioon vuoden 1940

¹⁵² Laatokka 17.9.1940.

¹⁵³ Laatokka 24.9.1940.

¹⁵⁴ Ylikangas 1990, 53.

Veikkauksen voittoylijäämän, reilun 2,2 miljoonaa markkaa.¹⁵⁵ Tätä vuonna 1941 alkanutta mainontaa voi mielestäni alkaa vertailemaan jo nykyiseen Veikkauksen tilanteeseen; ilmoituksia alkoi olla sanomalehtien lisäksi esimerkiksi katujulisteissa sekä elokuvamainoksissa.

Vuoden 1943 joulukuussa Laatokka-lehti kehottaa lukijoitaan osallistumaan ”vuoden viimeiseen veikkaukseen”, vaikka ”olisitte laiminlyöneet viikoittaisia veikkauksianne”.¹⁵⁶ Tämä mainos on hyvä esimerkki siitä, kuinka aggressiivista Veikkauksen mainonta on 1940-luvulla ollut. Tulkintani mukaan on ollut jopa omalla tavallansa moraalisesti ”väärin”, jos et ole veikannut. Tähän voidaan yhdistää myös käynnissä ollut jatkosota, ja se, että rahoista on suuri osa käytetty invalideihin ja muihin sodasta kärsineisiin. Veikkauksen pelaaminen on siis tulkintani mukaan ollut omanlaisensa ”velvollisuus”. Tähän voi myös yhdistää pohdiskelun nationalismista; rahapelaamisen nousun voidaan yhdistää myös suomalaisen kansakunnan rakentamiseen muiden valtioiden ylitse.¹⁵⁷

Veikkauksen mainonta lisääntyi entisestään toisen maailmansodan päätyttyä. Heikki Ylikankaan mukaan heti maaliskuusta 1945 lähtien rautatieasemilla ja ravintoloissa havaittiin jopa 700 veikkausmainosta. Sanomalehdissä tämä mainostus näkyi varsinkin kiristyneenä kilpailuna ”veikkaustaidoista”. Tämän mainostuksen voidaan katsoa lisänneen veikkaamisen suosiota. Heikki Ylikankaan näkemyksen mukaan vuoden 1946 jälkipuoliskolla ”toimistoon sateli kuponkeja entisestään kiihtyvään tahtiin”. Samalla Ylikangas toteaa, että 1940-luvun lähestyessä loppuaan mainontaa ei tarvinnut enää kiihdyttää; ”Veikkauksen rattaat pyörivät täysillä kierroksilla muutenkin”. Veikkaus oli siis saanut vakiinnutettua asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

6.2 Veikkaaminen ja sotavuodet

1940-luvun rahapelaamiseen vaikutti selvästi sota-aika. Tätä puolta on varsin mielenkiintoista analysoida psykologiselta puolelta. Rahapelaaminen vähentyi sodankäynnin myötä, mutta pysähtyi vain vuodenvaihteessa 1941–1942 sekä viideksi kuukaudeksi vuonna 1944.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Ahonen 2019, 43.

¹⁵⁶ Laatokka 12.12.1943.

¹⁵⁷ Matilainen 2010, 18.

¹⁵⁸ Ahonen 2019, 41–42.

Jälkimmäinen vuosi on suomalaisesta näkökulmasta katsottuna jatkosodan perääntymisvaihetta, jolloin käytiin ankaria taisteluita Suomen kohtalon kannalta. Veikkaukseen liitetty toivo suurista voitoista ja paremmasta tulevaisuudesta sai luonnollisesti kolauksen sota-aikana. Kun kyse on elämästä ja kuolemasta, tuskin kovinkaan monella on ensimmäisenä mielessä rahakas tulevaisuus.

Kuitenkin rintamalle järjestettiin ”veikkauspisteitä”, joissa sotilaat pystyivät laittamaan omat veikkauksensa vetämään. Vaikka sota oli täydessä käynnissä, elokuussa 1941 jopa 28 000 veikkaukseen osallistuvaa kuponkia palautettiin Veikkaukselle. Toki tämä on vain viidennes keväällä 1941 pelattuun määrään ennen sodan syttymistä, mutta oman tulkintani mukaan tämä luku on vielä melko suuri. On myös mahdollista, että veikkauskuponkeja hävisi sota-ajan postituksessa.¹⁵⁹

Veikkaus jatkoi toimintaansa läpi sotavuosien. Veikkauksen mainontaa lisättiin, kun pelaajamäärät laskivat. Sotatilanteen ollessa käynnissä, veikkauksen kaltaista toimintaa saatettiin pitää sopimattomana. Tähän Veikkaus halusi vastata sillä, että elokuussa 1941 Veikkauksen yhtiöjärjestyksessä todettiin, että Veikkaukselle kertyneistä ylijäämistä puolet annettiin invalideille ja muille, jotka joutuivat sodan takia avun tarpeeseen. Tässä kohtaa veikkaustoiminnan tulevaisuuden katsottiin kytkeytyvän olennaisesti maanpuolustukseen.¹⁶⁰

Suomen Sosialidemokraateissa kirjoitettiinkin 19.8.1941:

Niin kotirintamalta kuin taistelijoiltakin saapuneissa kirjeissä on lausuttu iloksen johdosta, että veikkaajat saavat tilaisuuden auttaa omalta osaltaan invaliideja ja muita sodan johdosta joutuneita.¹⁶¹

Asetusta, joka mahdollisti tämän toiminnan, muutettiin joulukuussa 1941. Laatokka-lehdessä 20.5.1943 kirjoittaja on huolissaan veikkaustulojen määrän putoamisesta. SVUL:n todetaan saaneen veikkausvaroja vuonna 1942 vielä noin 1,3 miljoonaa markkaa, mutta kuluneena vuonna 1943 alle puolet vähemmän eli arviolta 600 000 markkaa. Yksinkertaisesti ratkaisuksi ehdotetaan veikkaamisen lisäämistä. Kirjoituksesta saa varsin yksipuolisen kuvan siitä, että veikkausvaroilla urheilun tukeminen on kaikista ensisijaisin vaihtoehto: ”muitakin keinoja

¹⁵⁹ Ylikangas 1990, 31–32.

¹⁶⁰ Ylikangas 1990, 37.

¹⁶¹ Suomen Sosialidemokraatti 19.8.1941.

luonnollisesti löytyy, mutta pääasia on, että urheilun edun kannalta veikkaus on saatava toimimaan”.

Väkisin tätä kirjoittelua analysoidessa mieleeni tulee 2010-luvun keskustelu Veikkauksen saamien tuottojen käytöstä. Onko moraalista tukea rahapelaamisella urheilua sekä kulttuuria? Varsinkin lainsäätäjien osalta Veikkauksen monopoliasemaa on vahvasti perusteltu suomalaisen urheilun sekä kulttuurin tukemisella, esimerkiksi nykyisen olympiakomitean puheenjohtajan sekä Helsingin pormestarin Jan Vapaavuoren osalta.¹⁶²

Vuonna 1943 myös veikkaukuponkeihin alettiin liittämään ”sinivalkoinen lisälipuke”, jonka kanssa mainostettiin varojen menevän invalideille ja muille sodasta kärsiville. Tämä visuaalinen muutos näkemykseni mukaan auttoi ihmisiä saamaan tietoisuutta siitä, mihin veikkauksesta saatuja varoja käytettiin. Kuitenkin on huomattava, että tästä käytännöstä luovuttiin jo vuonna 1945 kannattamattomuuden takia.¹⁶³

Taloudelliset intressit kuitenkin voittivat inhimillisen hyväntekemisen kustannuksella? Ahonen tekee väitöskirjassaan erittäin mielenkiintoisen huomion siitä, että alkuperäinen idea Veikkauksen synnylle, eli urheilu, ei saanut jatkosodan alun mainonnassa ollenkaan jalansijaa.¹⁶⁴

6.3 RAY:n toiminta ja sotavuodet

Luonnollisesti sota-aika vaikutti myös Raha-automaattiyhdistyksen toimintaan. RAY:n päätoimisto joutui muuttamaan Helsingin pommituksien takia Ilmajolle. Myös rahapeliautomaatit suljettiin Helsingissä, ja tuotot laskivat jyrkästi.¹⁶⁵ Talvisodan päätyttyä 13.3.1940 Suomen alueluovutusten myötä RAY menetti myös tärkeitä rahapeliautomaattituloja, esimerkiksi Viipurissa; tuotto oli Viipurissa toiseksi suurin heti Helsingin jälkeen. Menetetyiksi tuotoiksi arvioitiin jopa 3 miljoonaa markkaa. Mielenkiintoinen huomio on se, että rahapeliautomaateilla pelaaminen lisääntyi välirauhan aikana.¹⁶⁶ Tämä selittyy palkkojen nousulla ja säännöstelyllä, joka vaikutti ”huvitukseen”.

¹⁶² Ilta-Sanomat 11.11.2020.

¹⁶³ Ylikangas 1990, 38.

¹⁶⁴ Ahonen 2019, 49.

¹⁶⁵ Kortelainen 1988, 113.

¹⁶⁶ Kortelainen 1988, 114.

Mielenkiintoista on myös se, että jatkosodan puhjettua kesäkuussa 1941 rahapelien tuottoa edelleen pidettiin merkittävässä osassa, ja rahapeliautomaateilla pelaaminen vaan lisääntyi. Siviilien lisäksi myös jopa sotilaat käyttivät ylimääräisiä varojaan rahapeliautomaatteihin. Jopa tanssikiellon katsotaan vaikuttaneen rahapeliautomaateilla pelaamiseen; aikaa riitti seisoa pajatsolla, kun tanssiakaan ei voinut.¹⁶⁷

Jatkosodan asematavaiheen alkaessa rahapeliautomaatteja sijoitettiin jopa sotatoimialueelle eli takaisin valloitetuille alueille. Suomen Punaisen Ristin Itä-Karjalan piirihallitus teki RAY:n kanssa sopimuksen, jonka mukaan se sai järjestää rahapeliautomaattitoimintaa sotatoimialueella. RAY sai näiden rahapeliautomaattien tuotosta 15 prosenttia. Sotatoimialueelle tuli saada rahapeliautomaatteja, jotta sotilaat saisivat ”pelihimonsa tyydytetyksi”.¹⁶⁸

Vuonna 1942 kahden ja puolen kuukauden aikana Itä-Karjalan rahapeliautomaatit tuottivat jopa 400 000 markkaa, vuonna 1943 jopa 1,4 miljoonaa markkaa. Vuonna 1944 Suomen armeijan aloittaessa takaisinvetäytymisen, tuottoa oli ehtinyt kertyä 850 000 markkaa.¹⁶⁹ Mielestäni erityisen huomionarvoista on se, että Itä-Karjalan rahapeliautomaatit tuottivat keskimäärin enemmän kuin ”emämaan” rahapeliautomaatit. Tämä osoittaa sen, että sota-aikana sotilaiden ja jossain määrin myös lottien arkea värittivät rahapeliautomaateilla pelaaminen. Tätä olisikin mielenkiintoista pohtia psykologiselta puolelta; oliko sodan kauheudet ja stressit syynä, jotta ihmiset ajautuivat rahapelien pariin?

Sotien aikana RAY:n hallitus pyrki osoittamaan varoja sellaisille järjestöille, jotka saivat avustuksia jo ennen sotien syttymistä. Painotusta avustuksille siirrettiin myös keskusjärjestöjen suuntaan. Sota-ajan erityispiirteet näkyivät kuitenkin siinä, että luonnollisesti erilaiset maanpuolustusta tukevat järjestöt saivat aiempaa enemmän avustusta; suurimpina Ilmapuolustusliitto, Rintamamiesliitto ja Suomen Väestönsuojeluliitto.¹⁷⁰ Moskovan välirauhansopimuksessa todetut fasiset järjestöt tuli kieltää, ja tämä vaikutti myös RAY:n toimintaan; Suomen Aseveljien liitto ja Rintamamiesten liitto olivat saaneet huomattavia avustuksia. Täytyy myös huomioda se, että vapaaehtoisella maanpuolustustyöllä oli sodan jälkeen muutenkin varsin kyseenalainen leima Neuvostoliiton kannalta.

¹⁶⁷ Kortelainen 1988, 116.

¹⁶⁸ Kortelainen 1988, 118.

¹⁶⁹ Kortelainen 1988, 119.

¹⁷⁰ Kortelainen 1988, 123–124.

7 Johtopäätökset

Kuten tässä maisterintutkielmassa on selvitetty, rahapelaaminen sai Suomessa suuremman, jopa valtiollisen tason merkityksen 1920-luvulta eteenpäin. Tässä olennaisessa osassa ovat raha-arpajaisten perustaminen vuonna 1926, joka synnytti ”arpajaiskuumetta”, Raha-automaattiyhdistyksen perustaminen vuonna 1938 sekä Veikkauksen perustaminen vuonna 1940.

Tutkielmassani lähestyin rahapelaamisen teemaa representaation käsitteen avulla. Tämä käsite auttoi erityisen hyvin lähestymään aikakauden rahapelaamisesta annettua kuvaa sanomalehdissä, sillä näistä tullut mielikuva rahapelaamisesta oli hyvin vahva. Rahapelaamisen aiheuttamat tunteet ja kokemukset välittyivät hyvin sanomalehtien kautta, ja kun niitä peilaa esimerkiksi nykypäivän rahapelaamiseen, rahapelaaminen on selkeästi ollut polttava yhteiskunnallinen teema ihmisten arjessa jo 1920–1940-luvuilla. Tutkielmassani olen havainnut, että rahapelaamisesta varsinkin 1920–1930-luvuilla on keskitytty pääosin rahapelaamiseen liittyviin kielteisiin puoliin eli käytännössä pelihimoon. Esimerkiksi ne satunnaiset rahapelaajat, jotka saivat iloa päiväänsä muutaman markan pelaamisella pajatsoon, ja jotka eivät olleet ”pelihimon vallassa”, eivät omissa tutkimissani lähteissä esiintynyt.

Tästä olisikin mielenkiintoista ja loogista tutkia lisää sitä, miten rahapelaamiseen suhtautuminen ja sen muutokset näkyivät eri mediakanavoissa, kun tullaan lähemmäs nykypäivää. Tämä toki vaatisi uuden tutkielman, sillä tähän nyt tutkimani ajanjakson sekä nykyhetken väliin mahtuu monia maailmanpolitiikkaan liittyviä hetkiä, kuten 1990-luvun lama, joilla on ollut merkittäviä vaikutuksia ihmisten rahankäytön suhtautumiseen, joka luonnollisesti samalla heijastuu myös ihmisten rahapelaamiseen. Toisaalta pelihimon vallassa olevan ihmisen näkökulmasta rahapelaamiseen ”riittää aina rahaa”, vaikka todellisuudessa ei riitä. Tulevan tutkijan kannattaisi myös tutustua ruotsinkieliseen sanomalehtiaineistoon, josta voisi saada myös lisää näkökulmia rahapelaamisen historialliseen representaatioon.

Huomiotta ei voi jättää myöskään hevosurheilua ja sen merkitystä. Vaikka hevosurheilu ei varsinaisesti noussut esille tutkimissani lähteissä erityisen paljoa, oli silläkin oma osansa suomalaisten rahapelaamisen kehittämisessä. Ensimmäiset hevoskilpa-ajot ajettiin Turussa jo vuonna 1817, mutta ensimmäiset totouhkapelaamisen mahdollistaneet kilparavit järjestettiin

vuonna 1928 Helsingissä.¹⁷¹ Hevosurheilu ei alkuun nostattanut suuresti suosiota kansalaisten keskuudessa, sillä siitä saatavat voitot olivat alkuun varsin pieniä pelin helppouden vuoksi. Totopelaamista pidettiin taitolajina, kuten pokeria. 1960-luvulla hankalampien totopelimuotojen saavuttua markkinoille nosti hevosurheilu suosiotaan vedonlyöjien keskuudessa, sillä yhtäkkiä ravikisoista olikin mahdollisuus voittaa isoja summia. Hevosurheilun representaatio ansaitsi oman tutkimuksensa.

Vielä 1920-luvulla rahapelaamisesta suurin osa tuotoista meni yksityisille bisnesmiehille tai yrityksille. Myös ravintolanpitäjät, joissa esimerkiksi pajatsot sijaitsivat, saivat suhteellisen suuren osuuden (parhaimmillaan 30 prosenttia). Olen tutkimusta tehdessäni tehnyt myös havainnon siitä, että 1930-luvulla kotimainen raportointi rahapeleistä lisääntyi suhteessa esimerkiksi 1920-luvun raportointiin. Varsinkin 1920-luvulla sanomalehdissä esiintyi paljon ulkomaisia esimerkkejä: ikään kuin rahapelaaminen ja varsinkin siihen liitetyt laittomuudet eivät koskettaisi Suomea ja suomalaisia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kuitenkin varsinkin 1930-luvun kuluessa pelihimosta raportoitiin myös suoranaista sairautena, kuten Tampereen Sanomissa 8.7.1937. Muutosta tapahtui siis siirryttäessä 1920-luvulta 1930-luvulle.

Etenkin 1920- sekä 1930-lukujen rahapelaamisen representaatiot sanomalehdistössä ovat varsin kielteisiä. 2.2.1939 julkaistussa Savo-lehden mielipidekirjoituksessa kirjoittaja toteaa, että jopa yli puolet kannattaisi säätelyä rahapeliautomaattien osalta.¹⁷² Varsinkin 1920-luvun loppupuolelta yleistyneet toimittajien raportoinnit sekä yksittäisten kansalaisten mielipidekirjoitukset ovat olleet kriittisiä rahapelaamisen aiheuttamia ongelmia kohtaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa vuonna 1931 esitettiin suoraan valtiovarainministerille huolestuneen kansalaisen huoli siitä, kuinka raha-arpajaiset lisäävät pelihimoa kansalaisten keskuudessa. Pelihimon on katsottu johtaneen myös kavallustapauksiin, joita on esitelty tutkielmassani.

Rahapelaamisesta on oltu erityisen huolissaan alaikäisten osalta – tästä kertoo erityisesti lastensuojelulehden raportoinnit vuodelta 1933. Myös yksittäisten kansalaisten mielipidekirjoituksissa on tullut ilmi huoli siitä, että alaikäiset ovat joutuneet ”altistumaan” rahapelaamisen paheelle.

¹⁷¹ Ravien historian lyhyt oppimäärä, Vermon raviradan www-sivu. <https://www.vermo.fi/vermo-yrityksena/historia> (viitattu 6.4.2021).

¹⁷² Savo 2.2.1939.

Kuten tässä maisterintutkielmassani olen esittänyt, rahapelaamiseen on liittynyt omalle aikakaudelleen kielteisiä ilmiöitä, kuten alkoholin käyttö, laittomat peliluolat sekä kavallukset. Alkoholin osalta kieltolaki vuosina 1919–1932 täytyy ottaa erityisellä tavalla huomioon. Jos esimerkiksi laittomassa peliluolassa on rahapelaavia ihmisiä, liittyy tilanteeseen varsin todennäköisesti myös alkoholi. Alkoholin ja rahapelaamisen yhteydestä on käyty vielä 2000-luvulla keskustelua, esimerkiksi anniskeluravintoloista on poistettu blackjack-pöydät.

Olen tutkimuksessani tehnyt havaintoja siitä, että 1940-luvulla rahapelaamiseen liittyvä kielteinen raportointi väheni jyrkästi. Esimerkiksi Kansalliskirjaston sanomalehtihaussa en löytänyt *pelihimo*-haulla enää tuloksia samoista lehdistä, joista löysin 1920- sekä 1930-luvuilla. Tästä herääkin kysymyksiä siitä, että miten valtion rooli muuttui RAY:n ja Veikkauksen perustamisen jälkeen. RAY:n perustamisen myötä rahapeliautomaattien tuotot tuli ohjata yleishyvään tarkoitukseen, ja Veikkauksen perustamisen myötä myös veikkaamisesta saadut tulot.

Kun varoja käytettiin esimerkiksi heikompiosaiten rahoittamiseen ja urheiluun, herää ajatus siitä, haluttiinko pelaamisen haitoista vaieta enemmän suhteessa 1920- sekä 1930-lukujen kirjoitteluun, vai vaikuttiko toisen maailmansodan syttyminen ylipäättänsä sanomalehtien raportointiin rahapelaamisesta. Kun sota on käynnissä, itsenäisyys on vaarassa ja tuhoja syntyy, onko rahapelaaminen ”viihteenä” enää raportoimisen arvoinen asia? On myös huomionarvoista pohtia sitä, että Veikkauksen kasvaessa 1940-luvulla suureksi mainostajaksi, Veikkausta ei haluttu ”ärsyttää” esimerkiksi mahdollisten taloudellisten vaikutusten takia? Kun mainonta on ollut suurta, samalla sen vaikutusvalta ihmisiin on noussut.

Idea tutkielmaani tuli alun perin mielestäni 2010-luvun lopussa yleistyneestä keskustelusta rahapelien haitoista. Vaikka Veikkauksen perustamisen osalta talvisodan jälkeen 1940 sen mainonta (täten myös rahapelaamisen mainonta) lisääntyi merkittävästi, on 1920–1940-lukujen rahapelimainonta pientä, jos sitä verrataan vuoteen 2021. Vaikka 1920–1940-luvuilla sanomalehti on ollut se tärkein media, aikana ilman televisiota tai internetiä, niin rahapelien mainonta ei ole ollut niin näkyvää kuin 2020-luvulla. Vuonna 2021 rahapeleihin voi törmätä kauppareissuilla, internetissä, televisiossa sekä sosiaalisessa mediassa. Ylipäättänsä rahapelien näkyvyys on suurta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä saattaa myös kannustaa ihmisiä kokeilemaan omaa onneaan rahapeleissä.

Suomalaisen rahapelaamisen kulttuurin pitkäaikaisuudesta selittää mielestäni paljon jo se, että jopa sodan ollessa käynnissä rahapeliautomaateista saatavat tuotot nähtiin erityisen tärkeänä, ja

asemasotavaiheen ollessa käynnissä vuosina 1941–1944 rahapeliautomaatteja sijoitettiin takaisinvalloitetuille alueille. Pajatsoilla pelaaminen oli tärkeä vapaa-ajan muoto sotilaiden ja myös jossain määrin lottien toiminnassa.

Rahapelien vastuullisuus on noussut esille Veikkauksen monopoliaseman myötä. Monopoliaseman ylläpitäminen edellyttää siitä aiheutuvien haittojen vähentämistä. Kuitenkaan tehdessäni tätä tutkielmaa, en löytänyt tutkimistani sanomalehtikirjoituksista apua tai neuvontaa niille ihmisille, jotka ovat kokeneet rahapelaamisen ongelmaksi. Kuten tutkielmassani esiintyneistä kertomuksista tulee ilmi, ongelmapelaajia on ollut 1920–1940-luvuilla, ei vain 2000-luvulla. Termi ”vastuullisuus” ei esiintynyt 1920–1940-lukujen sanomalehtikirjoittelussa.

Kuitenkin jos jälkikäteen mietitään vastuullisuutta siten, miten vastuullisuus rahapelien osalta nähdään nykyään, on rahapelaaminen ollut tulkintani mukaan jossain määrin vastuullisempaa. Näen kuitenkin sanomalehdistön kuvaavan rahapelaamista ”alemmman sosiaaliluokan ilmiönä” taikka alaikäisten ilmiönä, sekä yhdistävän rahapelaamisen sairauteen. Tutkimukseni mukaan erityisesti alemmista sosiaaliluokista on oltu huolissaan erityisesti rahapelaamiseen liittyvien ongelmien vuoksi. Täytyy muistaa se, että rahapelaaminen oli 1920–1940-luvuilla vielä varsin tuore ilmiö: vastuullisuutta ei nähty vielä tärkeänä yhteiskunnallisena tekijänä. Huomionarvoista on myös se, että 1920–1940-luvuilla laillisia rahapelejä oli myös huomattavasti vähemmän tarjolla kuin nykypäivänä. Arpajaislain uudistuksen osalta vuonna 2021 puhutaan myös ”haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä”.

Kun rahapelaamiseen liittyvää vastuullisuutta verrataan 1920–1940-luvuilta nykypäivään, on ero nykypäivään valtava, varsinkin jos asiaa lähestyy peliriippuvuudesta kärsivän ihmisen näkökulmasta. Vaikka esimerkiksi kahviloissa sijaitsevat pajatsoja, niitä ei ollut suuria määriä eikä niitä mainostettu televisiossa, koska televisiot eivät olleet vielä käytössä. 2000-luvulla rahapelien mainostus on erittäin suurta, varsinkin kun internetin mukana on tullut mukaan nettikasinot ja niiden mainostamiset erilaisista lainsäädännöllisistä kielloista huolimatta.

Kun vastuullisuutta rahapeleihin liittyen ei oikeastaan pidetty sellaisena ilmiönä kuin nykypäivänä, ei siihen luonnollisesti kiinnitetty samalla tavalla huomiota. Ero on kuitenkin siinä, että nykyajan näkökulmasta rahapeliriippuvuudesta kärsinyt henkilö on saanut välttyttyä pelaamisen ”ärsykeiltä” enemmän kuin nykypäivänä. Kuitenkin merkittävä ero tutkimukseni ajankohtaan eli 1920–1940-lukuihin on se, että apua rahapeliongelmaan on oikeasti saatavilla.

Tutkimuksessani käyttämässäni sanomalehdissä ei juuri ole ohjattu rahapeliongelma karsivia ihmisiä minkäänlaisen avun piiriin.

Tutkimukseni ajankohta on kuitenkin merkittävä käännekohta siinä, että 1920-luvulta eteenpäin rahapelaaminen otti isoja askeleita eteenpäin, esimerkiksi usein tutkimuksessa esitettyjen RAY:n ja Veikkauksen kaltaisten valtion monopolien perustamisen myötä.

Lähteet ja kirjallisuus

Lehdistö

HS Aikakone, Helsingin Sanomat 1931, 1932, 1937, 1939.

<https://www.hs.fi/aikakone/>: Helsingin Sanomien sanomalehtiarkisto 1889–1997
(maksullisille tilaajille).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>

Etelä-Suomi 1929.

Ilkka 1937.

Iltalehti 1923.

I. S. Raittius-kansan liiton kesäjulkaisu 1916.

Jääkäri-invaliidi 1928.

Keski-Suomi 1873.

Laatokka 1939, 1940, 1943, 1944.

Lastensuojelulehti 1932.

Länsi-Uusimaa 1925.

Kotimaa 1929.

Opintoveri: itseksenenopiskelijoiden ja opintokerhojen lehti 1934.

Oulun Wiikko-Sanomia 1852.

Parikkalan Sanomat 1921.

Sanansaattaja 1893.

Savo 1939.

Suomen hotelli-ravintola-kahvilalehti: isännistön ja henkilökunnan ammattilehti 1933.

Suomen Kuvalehti 1937.

Suomen Sosialidemokraatti 1928, 1937, 1941.

Tampereen Sanomat 1937.

Tuulispää 1928.

Työväenopisto; Työväenopistojen liiton (johon kuuluu työväen-, kansalais- ja vapaaopistoja) pyrintöjen äänenkannattaja 1923.

Työväen kalenteri 1930.

Uusi Aura 1923.

Uusmaalainen 1929.

Viikko-Sanomat 1929.

Viipuri 1910.

Voitto-Sanoma 1932.

Verkkolähteet

Arpajaislain uudistaminen, säädösvalmistelu, sisäministeriön www-sivu.

<https://intermin.fi/hankkeet/hankesivu?tunnus=SM051:00/2019> (viitattu 11.4.2021).

Pelihimon määritelmä, Duodecim Terveyskirjaston www-sivu.

https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00406 (viitattu 17.1.2021).

Ehkäise rahapeliongelmat, EHYT ry:n www-sivu.

<https://ehyt.fi/uutishuone/uutiset/ota-puheeksi-ehkaise-rahapeliongelmat/> (viitattu 17.1.2021).

”Miten täysi-ikäisyysraja on muuttunut vuodesta 1898 lähtien?”, Holhouslaki 34/1898, Eduskunnan www-sivu.

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/miten-taysi-ikaisyysraja-on-muuttunut-vuodesta-1898-lahtien.aspx> (viitattu 12.8.2021).

“Suomen urheilupomot latasivat tiskiön vaietun totuuden Veikkauksen rahoista – Jan Vapaavuori puolustaa uhkapelimonopolia”, Iita-Sanomien www-sivu, 11.11.2020.
<https://www.is.fi/urheilu/art-2000007611467.html> (viitattu 1.3.2021).

THL:n huhtikuussa 2020 julkaistu tilastoraportti ”Rahapelaaminen ja peliongelmat: Suomalaisten rahapelaaminen 2019”, Julkariin www-sivu.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139636/Suomalaisten%20rahapelaaminen%20ja%20peliongelmat%202019_tilastoraportti%2017.4.20..pdf?sequence=1&isAllowed=y
(viitattu 15.1.2021).

Kansanterveyslehti 7/2004, www-sivu, web-arkisto.
http://web.archive.org/web/20060304010218/http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/pdf/2004_7.pdf (viitattu 24.2.2021).

”Kysely: Lottovoitto on hyväksyttävämpi tapa vaurastua kuin sijoittaminen”, Kauppalehden www-sivu, 28.12.2018.
<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/kysely-lottovoitto-on-hyvaksyttavampi-tapa-vaurastua-kuin-sijoittaminen/307b1973-95fc-4c27-bb3a-a168b16c7438> (viitattu 21.1.2021).

”Gamblers under the influence of alcohol place higher bets after losses”, Medical Xpressin www-sivu, 13.11.2019.
<https://medicalxpress.com/news/2019-11-gamblers-alcohol-higher-losses.html> (viitattu 25.1.2021).

”Kiista peliautomaateista käy kuumana: Kuinka paljon rahaa tuo yksi pelikone, mitä kaupalle jää käteen ja kuka maksaa kulut? Veikkaus paljasti MTV:lle rahapeliin tärkeimmät luvut”, MTV Uutisten www-sivu, 16.8.2019.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kiista-peliautomaateista-kay-kuumana-kuinka-paljon-rahaa-tuo-yksi-pelikone-mita-kaupalle-jaa-kateen-ja-kuka-maksaa-kulut-veikkaus-paljasti-mtv-lle-rahapeliin-tarkeimmat-luvut/7513768#gs.xzogef> (viitattu 12.4.2021).

Rahanarvolaskuri, Rahamuseon www-sivu.
<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN> (viitattu 4.2.2021).

”Veikkaus tahkoaa rahaa, lystin maksavat peliriippuvaiset – Yhtiö panttaa tietoa pelien kulutuksesta”, Suomen Kuvalehden www-sivu, 12.5.2017.
<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/veikkaus-tahkoaa-rahaa-lystin-maksavat-peliriippuvaiset-yhtio-panttaa-tietoa-pelien-kulutuksesta/> (viitattu 26.1.2021).

Veikkauksen vuosikertomus 2019, Veikkauksen www-sivu.

https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/2019/veikkaus_vuosi--ja-vastuullisuusraportti_2019.pdf (viitattu 15.1.2021).

Veikkaus, rahapeliautomaatti Saaga. Veikkauksen www-sivu.

<https://www.veikkaus.fi/fi/kasino/saaga> (viitattu 9.8.2021).

Tiedote: ”Vastuu yksilöstä korostuu Veikkauksen uudessa strategiassa – peliautomaattien pakollinen tunnistautuminen aikaistuu vuodella”, Veikkauksen www-sivu, 31.10.2019.

<https://www.veikkaus.fi/fi/yritys#!/article/tiedotteet/yritys/2019/10-lokakuu/31-vastuu-yksilosta-korostuu-veikkauksen-uudessa-strategiassa> (viitattu 24.1.2021).

Ravien historian lyhyt oppimäärä, Vermon raviradan www-sivu.

<https://www.vermo.fi/vermo-yrityksena/historia> (viitattu 6.4.2021).

”Arpajaislain uudistuksen tavoitteena rahapelihaittojen entistä parempi ehkäisy ja vähentäminen”, Valtioneuvoston www-sivu, 31.1.2020.

<https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/arpajaislain-uudistuksen-tavoitteena-rahapelihaittojen-entista-parempi-ehkaisy-ja-vahentaminen> (viitattu 21.1.2021).

”Inclusion of “gaming disorder” in ICD-11”, WHO:n www-sivu, 14.9.2018.

<https://www.who.int/news/item/14-09-2018-inclusion-of-gaming-disorder-in-icd-11> (viitattu 10.3.2021).

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Jukka. *Kolme kriisiä ja kansalliset rahapelit*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta 2019.

Alho, Hannu. *Rahapeli riippuvuus*. Duodecim. Helsinki 2015.

Bacchi, Carol. *Analysing Policy: What’s the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson Education 2009.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna. *Gender in focus – gambling as an individual, social and political problem*. Nordic Studies on Alcohol and Drugs. Vol. 33. 2016.

- Kinnunen, Matti. Artikkele lähdekritiikistä ja mielipidehistoriasta. Teoksessa *Lehdistöhistoriallisia tutkimuksia 2*. Suomen sanomalehdistön historia -projekti. Helsinki 1980.
- Knuuttila, Tarja, Lehtinen, Aki Petteri. *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Gaudeamus. Helsinki 2010.
- Kortelainen, Jukka. *Pajatso ja kansanterveys – raha-automaattiyhdistys 1938–1988*. RAY. Helsinki 1988.
- Laaksonen, Pekka. *Pelit ja leikit*. SKS. Helsinki 1981.
- Matilainen, Riitta. *Production and consumption of recreational gambling in twentieth-century Finland*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Publications of the Faculty of Social Science 2017.
- Matilainen, Riitta. *Mitä rahapelaaminen kertoo suomalaisten historiasta?* Tieteessä tapahtuu: vol 28 nro 1. 2010.
- Matilainen, Riitta. *Ajanvieterahapelaamisen tuottaminen ja kuluttaminen 1900-luvun Suomessa*. Pelitutkimuksen vuosikirja 2018. Suomen Pelitutkimuksen Seura 2018.
- Matilainen, Riitta, Raento, Pauliina. *Learning to gamble in changing sociocultural contexts: experiences of Finnish casual gamblers*. International Gambling Studies. Taylor & Francis Journals, vol. 14. 2014.
- Mäkelä, Jenna. *Kun pelihimo ottaa vallan*. Minerva Kustannus Oy. Helsinki 2018.
- Niemelä, Outi. *Lottokansaksi lottotyön matkassa*. Sammakko. Turku 2013.
- Raento, Pauliina. *Rahapelaaminen Suomessa; aiheet ja aineistot*. Mikkeli, Korpiola, Sallila -artikkelikokonaisuudet. Gaudeamus. Helsinki 2012.
- Reith, Gerda, Dobbie, Fiona. *Lost in the game: Narratives of addiction and identity in recovery from problem gambling*. Addiction Research & Theory. Volume 20, 2012 - Issue 6 2012.
- Savonen Jenni, Hakkarainen Pekka, Kataja Kati, Sakki Inari, Tigerstedt Christoffer. *Päihteiden sekakäytön sosiaaliset representaatiot Helsingin Sanomissa 1990–2016*. Yhteiskuntapolitiikka, 83, 2018: 4.
- Sillanpää, Merja. *Säännöstelty huvi: suomalainen ravintola 1900-luvulla*. SKS. Helsinki 2002.

Takkala, Marketta. Artikkelit sanomalehtien pääuutiskanavista. Teoksessa *Lehdistöhistoriallisia tutkimuksia 1. Suomen sanomalehdistön historia* -projekti. Helsinki 1979.

Tammi Tuukka, Castrén Sari, Lintonen Tomi. *Gambling in Finland: problem gambling in the context of a national monopoly in the European Union*. THL 2015.

Tommila Päiviö, Nygård Toivo, Salokangas, Raimo. *Suomen lehdistöhistoria 2*. Kustannuskiila. Kuopio 1987.

Varvio, Saaramia. *Katsaus Suomen rahapelijärjestelmään*. Stakes. Helsinki 2007.

Viljamaa, Janne. *Pakko saada! – addiktoitunut yhteiskunta*. WSOY. Helsinki 2011.

Ylikangas, Heikki. *Markat miljooniksi – puoli vuosisataa suomalaista veikkausta*. Veikkaus. Vantaa 1990.

Liite: Sanomalehtien yhteenvetotaulukko

Olen muodostanut seuraavan taulukon käyttämästäni sanomalehtilähteistä. Lähteet on löydetty Kansalliskirjaston digipalvelusta sekä HS:n Aikakone-palvelusta. Taulukosta tulee ilmi käyttämäni sanomalehdet ja niiden vuosiluvut, lehden ulosanti tutkimukselle sekä lähteiden lukumäärä.

Lehden nimi	Käyttämieni artikkelien julkaisuvuodet	Miksi hyödyllinen?	Käyttämieni artikkelien lukumäärä
Helsingin Sanomat	1931, 1932, 1937, 1939	Rahapelaamisen ongelmakohtia esiin; raportointia alaikäisten rahapelaamisesta, termi ”pelihimo” erityisesti esillä. Kirjoitus valtiovarainministerille.	5
Etelä-Suomi	1929	Raportointia vuoden 1929 Helsingissä tapahtuneesta kavallustapauksesta.	1
Ilkka	1937	Raportointia vuonna 1937 Helsingissä paljastuneesta laittomasta peliluolasta.	1
Iltalehti	1923	Pohdintaa siitä, lisääkö raha-arpajaiset pelihimoa. Samalla esitetään kysymys siitä, onko valtion kannalta edullista, että suomalaiset käyttävät rahojaan ulkomaisiin arpajaisiin.	1
I. S. Raittius-kansan liiton kesäjulkaisu	1916	Julkaisussa kehoitetaan välttämään peliluolia, sillä niissä oli vaara alkoholinkäytölle.	1
Jääkäri-Invalidi	1928	Tarina pelihimosta (pelaaja altis pelihimolle) ja taistelusta sitä vastaan. Kohdeyleisönä jääkärit.	1
Keski-Suomi	1873	Raportointia pelihimosta ulkomaalaisen esimerkin kautta; kiinalaisilla todetaan olevan rajaton pelihimo.	1

Kotimaa	1929	Korostaa valtion vastuuta ihmisten lisääntyneestä pelihimosta; yhteys kavallustapauksiin.	1
Laatokka	1939, 1943, 1944	Aktiivinen raportoija Veikkauksen vedonlyönneistä, etenkin sota-aikana. Huolissaan veikkausvarojen hupenemisesta.	7
Lastensuojelulehti	1932	Raportointia nuorten, eli alaikäisten rahapelaamisesta. Tarkkaa raportointia esimerkiksi rahapeliautomaattien määristä ja sijainneista.	1
Länsi-Uusimaa	1925	Raportointia pelihimosta ulkomaalaisen esimerkin kautta; esimerkkinä Ranska. Mielikuvaksi saa sen, että rahapelaaminen on järjetöntä.	1
Opintotoveri: itsekseenopiskelijoiden ja opintokerhojen lehti	1934	Pelihimon ja ”kapakkaelämän” yhteys. Kertojalla vielä voimaa taistella pelihimoa ja viinanhimoa vastaan, mutta hänen ”tovereillaan” ei.	1
Oulun Wiikko-Sanomia	1852	Kansalliskirjaston digitaalisen hakupalvelun varhaisin maininta rahapelaamisesta. Pelihimo yhdistetään turmioon, jolta Jumala voi pelastaa.	1
Parikkalan Sanomat	1921	Raportointia pelihimosta ulkomaalaisen esimerkin kautta; esimerkkinä Saksa. Peliluolat kiellettiin, mutta se johti niiden ”piiloutumiseen”. Artikkelisi esittelee pelihimon tarttuvan helpommin naisiin, kuin miehiin. Lisäksi naisten sanotaan häviävän suurempia summia.	1
Sanansaattaja	1893	Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen kristillinen lehtijulkaisu. Raportointia pelihimosta ulkomaalaisesta	1

		näkökulmasta; esimerkkinä Yhdysvallat. Pelihimo yhdistetään rikollisuuteen ja muihin laittomuuksiin.	
Savo	1939	Pohdintaa siitä, mikä on uhkapelaamista ja mikä ei. Myös toteamus siitä, että puolet suomalaisista kannattaisivat sääntelyä rahapelaamisen osalta.	1
Suomen hotelli-ravintola-kahvilalehti: isännistön ja henkilökunnan ammattilehti	1933	Ravintolayrittäjien puolustuspuheenvuoro rahapeliautomaatteja kohtaan.	1
Suomen Kuvalehti	1937	Toteaa alkoholismien vaikeammaksi ”intohimoksi” kuin pelihimon.	1
Suomen Sosialidemokraatti	1928, 1937, 1941	Kriittisiä julkaisuja rahapelaamisesta. Erityisesti työväestö altis rahapelaamiselle ja täten pelihimolle. Raportointia alaikäisten rahapelaamisesta. Raportointia myös vuonna 1937 paljastuneista laittomista peliluolista Helsingissä. Jatkosodan aikana 1941 kuitenkin lehti oli tyytyväinen siitä, että sotilaatkin ovat pystyneet osallistumaan veikkaamiseen.	3
Tampereen Sanomat	1937	Toteaa pelihimon viralliseksi sairaudeksi; ”vaikeimpia sielullisia sairauksia, joista harvoin parannutaan”.	1
Tuulispää	1928	Mielipide arpajaisista; mahdotonta olla ostamatta arpoja nykyisessä yhteiskunnassamme. Herättää ajatuksia varsinkin, jos tilannetta vertaa 2000-luvulle ja Veikkauksen aggressiiviseen mainontaan.	1

Työväenopistojen liiton pyrintöjen äänenkantaja	1923	Lehden nimensä mukaisesti työväestön sanomalehtijulkaisu. Kertoo tarinan miehestä, jonka pelihimo on riistäytynyt käsistä; sortuu rahapelaamisen varsinkin sosiaalisen paineen vuoksi.	1
Työväen kalenteri	1930	Suomen Sosialidemokraattisen puolue toimikunnan julkaisema julkaisu. Pelihimo taas rinnastetaan muun muassa prostituutioon, sukupuolitauteihin ja juoppouteen.	1
Uusi Aura	1923	Pohdintaa raha-arpajaisten mahdollisista voittomahdollisuuksista; vertailua esimerkiksi osakekauppaan.	1
Uusmaalainen	1929	Raportointia vuoden 1929 kavallustapauksesta: vahva yhdistäminen pelihimoon ja myös juomahimoon.	1
Viikko-Sanomat	1929	Mielipidekirjoitus huolestuneelta kansalaisesta rahapelaamisesta erityisesti alaikäisten osalta; ”lapset vaeltavat kahvilasta toiseen koittaen joka paikassa onneaan”.	1
Viipuri	1910	Raportoi kylässä olevasta pienestä talosta, jossa pelataan rahapelejä. Kirjoittaja ollut erityisen huolissaan alaikäisten altistumiselle rahapelaamisen ”huonoille vaikutuksille”.	1
Voitto-Sanomat	1932	Kristillinen julkaisu. Lyhyt toteamus nuoren olevan juoma- ja pelihimon orja.	1